

Cser Ferenc—Darai Lajos:

Pénzt fiadzó pénz, vagy fenntartó törődés?²

I. Bevezetés

Minden vállalat, illetve vállalkozás fogalmának alapértelme tartalmazza azt a szellemi vagy természeti célt, kifejtett hatást, amit tevékenységével elérni kíván. A pénz fiadztatása ezzel szemben csupán önmagában vett haszonszerző tevékenység, és nem törődik egyéb célokkal, összefüggésekkel. Korábban még a politikai gazdaságtan igényelte az állami szerepvállalást a magánvállalatok, illetve a magánszemélyek számára összeférhetetlen vagy nem kifizetődő területeken,³ ám a későbbi közgazdaságtan már az államot is a gazdasági szereplők egyikének tekinti, minthogy megszűnt teljességre törekvő gondoskodása a közszféráról, a közjó biztosításáról. Ettől kezdve a költségvetés keretlehetőségei érvényesültek e téren, ill. a költség—haszon számítások határozták meg e területet.⁴

Nagy kérdés azonban, hogy előrelépésnek tekinthetjük-e ezt az államszerepet szűkítő változást, és megtörtént-e ez egyáltalán, lecsökkent-e, megszűnt-e ez az állami szerep, hiszen a közjó fogalmának leszűkítése nem tartható ellentmondás, azaz annak eredeti szerepköre fenn kellett maradjon valamilyen módon. Kérdéses azonban, hogy ha nem az állam maradt a közjó felelőse, mert korlátozott lehetőségű szervezetté vált, akkor kicsoda? A válasz igen ésszerűen következik, hogy a korlátlan hatalom felel tovább a közjóért. És akkor már csak

² *Fenntartható fejlődés, fenntartható társadalom és integráció* c. MTA VEAB konferencia. Komáromi Napok, Komárom, 2005. április 28.

³ Vö. Smith (2000).

⁴ Lényegében ez áll tehát a háttérben annak, ahogy a hegelianizmus összemosta Hegelt Fichtével és Kanttal is, illetve Hegellel helyettesítette mindkettőt, s Marx pedig a hegeli rendszert illuminátusi céljai érdekében (azaz következetlenül, a logikai ellentmondásokkal nem törődően) átértelmezve, nem isteni, szellemi, hanem anyagi alapon állónak írta le a társadalmat. Eszerint az eredeti, majd a kezdetleges természet adta emberi körülmények túlhaladása az emberi fejlődés lényege, amit a társadalmasodás azzal ér el, hogy egyetemes nembelivé, világtörténelmivé teszi az egyént. Ennek során a mindent kisajátító tőke megjelenése teljesen lerombolja a természeti jelleget, de kialakítván az emberi egyetemességet, lehetővé válik annak a közösségre hivatkozó egyéni szintű visszaállítása. Így a megvalósult szocializmus csupán – a Marx emlegette és követelte – tőkekoncentráció és a tőkés rendszernek költségkímélően kemény, sok emberáldozattal járó módon történt nemzetközivé, globálissá tévése egyik fejezete, részterülete volt. Ez pedig, ha manapság még nem fejeződött be, akkor most bizonyára a még radikálisabb formáját fejleszti ki, vagy ha befejeződött, akkor ma már a marxi kommunizmusban élünk. (Vö. Marx [1961] p.: 703-706.)

ezt a korlátlan hatalmat kell megtalálnunk, ami nem lesz egyszerű, de nem is lehetetlen. Hiszen történelmi és emberiség léptékben tekintve a dolgot, csak az elkülönült kormányzati egységek zárttá válásával, azaz a modern nemzeti piacok, vámhatárok és nemzetállamok létrejöttével alakult át az ókori és középkori (birodalmi, emberi) egyetemesség nemzeti elkülönült gazdaságokká és államokká, s csak első látásra, a felszínen látszik ilyennek. A folyamatok mélyén ugyanis a már igen régóta érvényesülő átfogó hatalmi összefüggések megmaradtak, legfeljebb pénzügyi, azaz banki és hitelügyletekké alakultak, s mint ilyenek továbbra is határokon és nemzeteken átnyúlva meghatározó befolyásra törekedtek.

Ugyanakkor viszont az imént feltárt ellentmondást okozza, hogy e korlátlan pénzügyi hatalom nem államként, hanem csak korlátozott felelősségű társaságként működik, ami nem mást jelent, mint a közállam kisajátítását ennek a magáncélnak a biztosítására. Mert a szűkített közjóról gondoskodó korlátozott bevételű és cselekvőkörű állam mégis elvégzi a teljes közfeladatot, de nem az állampolgárok érdekében, hanem a korlátlan hatalom érdekei szerint. Ez tehát leszűkül a rendőrállami szerepkörre, az adósság behajtására, a hitelrészletek törlesztésének zavartalanná tételére, s nem terjed ki valóságos fejlesztések megrendelésére és támogatására, a társadalom egészséges működésének a biztosítására. Ez utóbbiakra szolgáló forrásokat ugyanis a korlátlan vagy valódi hatalom már azelőtt elvonja a társadalomtól, hogy azok annak állama rendelkezésére állhatnának. Mindennek a kihatásaként már a vállalatok, a vállalkozások sem a társadalom boldogítására vállalkoznak, hanem haszonszerzésre kényszerülnek. S ezt csak a korlátlan (pénzügyi vagy banki) hatalom mintájára szervezett, nemzeteken átnyúló nagy méretekben képesek végrehajtani, amennyiben szintén korlátozott felelősség vállalással, nem kell gondoskodniuk az olyan költségnövelő tényezők biztosításáról, mint az infrastruktúra, az oktatás, az egészségügy, a nyugdíj, vagy éppen a különböző társadalmi területek megújítása, fejlesztése. Azaz ezt ők is szintén a szűkített bevételű nemzetállamtól várják el, akinek erre aztán már igazán kevés marad, hiszen csökkentett bevételeit rendőrállami feladataira már jórészt elköltötte. Ráadásul jelentkezett még egy harmadik hasonló szervezet is, amely szintén megpumpolja az államokat, és ez a politikai integráció. Ennek lettünk részesei nemrég mi is, és bizony egyelőre kevés jele van annak, hogy ne ebbe a hármas csoportba soroljuk azt, ami ott velünk történik.

Am sokáig nem vettük észre, hogy mennyire alapvető jelentőségű és veszélyes ügyek ezek, nem lepleződött le, hogy bizonyos társadalmi–gazdasági szereplők mintegy kiválogathatták a jövedelmező ágazatokat, tevékenységeket maguknak, hiszen amit ezek a nyereségkergetők elhanyagoltak, azt a többi terület résztvevői, a többi ember, az anyatermészet, a Föld kipótolta, legalább is úgy látszott. Vagy az állam pótolta aztán, mígnem a globalizációval az államok teljesen háttérbe nem szorultak, s ekkor lepleződött le mindennek végzetes mivolta, a globális problémákkal, a szélsőséges természetszennyezéssel, az erőforrások kimerülésével, a termelési költségek emelkedésével, a természetrombolások helyreállítási költségeinek ugrásszerű megnövekedésével. Hiszen az Adam

Smith-féle láthatatlan kéz csak azokra a tevékenységekre vonatkozik, amiket az egyének vállalhatnak, a közösség egészének szerepkörére nem. Mintha a bankrendszer a világban – értelemszerű célja ellenében – képes lenne, sőt meg akarná akadályozni a közösségi szervezeteket, főként az államokat, adósságcsapdába hajtva őket, hogy eredeti szerepkörüket betöltsék. Ezért aztán nem véletlen, hogy ők (a bankok bankjai) a kvázi világkormány módján való működésüket immel-ámmal végzik, még mindig csak a saját hasznuk biztosítására (futnak a pénzük után), s költségtakarékosság címén elveszik az államok ama üdvös tetteinek lehetőségét is, amikkel azok jól-rosszul elősegítették közösségük boldogulását. S ehhez jön még a transznacionális vállalatok és a politikai integrációk ügye, illetve költsége. A nagy államok talán jobban járnak, mert több marad nekik, többet képesek megtartani, és csurran-cseppen oktatásra, egészségügyre, míg a kicsiknél nem marad, mert elviszi a saját apparátus fenntartása — hogy a banki, a termelési és a politikai folyamatok zavartalanságát biztosítsák. Itt most nem beszélünk olyan részletekről, hogy hadikutatásokra van pénz, rákkutatásra nincs, az örökletes betegségek csak a gazdagoknál vannak egyelőre felmérve, s ők forszírozzák a genetikai beavatkozást is saját maguk tökéletesítésére — de hogy ezzel mit szabadítanak ránk, nem tudható, de az a rombolás, amit az majd okoz, valószínűleg még a legnagyobb globális problémákat is felül fogja múlni.

A neoliberais gazdaságmodell szerint minden megtermelt érték a piacon megmértve jut el a fogyasztóhoz. Ezért elvileg megtörténhet, hogy semmit nem ott fogyasztanak el, ahol megtermelik, hanem hihetetlen mennyiségű termék utazik az egyes termelőktől az összes fogyasztóhoz a kereslet alakulása szerint. Japán sört isznak Ausztráliában, ausztrál bort Franciaországban, francia bort Magyarországon, magyar bort Chilében, német sört Japánban. S mivel a szállítás is az ipar része, az értékteremtő csak a mezőgazdaság és az ipar, közvetlen élelmiszer- és ipari termék-fogyasztással, ám a mezőgazdaság élelemfogyasztása elenyésző az ipari módszerekkel folyó termelés miatt, mialatt a termőföld már az élőtőke része.

Így viszont a termelők semmiféle ráhatást nem gyakorolhatnak termékeik sorsára, kiszolgáltatottak az üzletmenetben, s a kereskedelem, illetve az azt pénzügyileg kezelő, ellátó kölcsöntőke szerezheti meg esetleg a teljes hasznot. Ez a pénzszaporítás olyan gyakorlata, amikor az értékteremtés és annak pénzzé alakítása elszakad egymástól. Tehát a kereskedelem és a pénztőkés elit alakítja értékke a pénzt, fölözi le a társadalmi hasznot.

De a kereskedelem és az elit fogyasztása eltűnik a szem elől, és az ellenőrizhetetlenül felszórólt áron csak ő juthat hozzá bizonyos különleges eszközökhöz, például a médiához, miáltal a 'szabad média,' a 'szabad sajtó' fogyasztóját azzal a meghatározott információval láthatja el, amivel csak akarja. Megfejelve mindez a reklámok végeláthatatlan és egyre alacsonyabb szellemi szintet kielégítő áradatával, a propaganda minden eszközét bevető, szinte az agy mosással felérő gyakorlattal. A lényeges, hogy minden mozogjon, és bárki bárhol a vilá-

gon, ha ellenállást mutat, ne tudjon a saját erejére támaszkodva megállni a lábán, teljes mértékben ki legyen szolgáltatva a tőkének.

Többet megtudhatunk tehát azon akadályok forrásáról és természetéről, amelyek mai világunkban a bolygónkat és az egész emberiséget átfogó fenntartható fejlődés útjában állnak, ha részleteiben tekintetbe vesszük a pénzhez kötődő folyamatot az emberi társadalom történetében. Ez a pénz megjelenésével, a pénzkibocsátással kezdődött már igen régen, és az első pénzhamisítással, pénzrontással folytatódott, majd áttért a pénzteremtésre, azaz a pénzt fiadztató pénzkölcsönzés gyakorlatára, s egészen a modern banktőkéig jutott, és a pénz mai szerepéig bezáróan tart. Mindeme vizsgálatok közben persze figyelemmel kell lennünk arra, hogy a folyamat főszereplőinek nem annyira a céljaival, törekvéseivel találkozhatunk, hanem legfeljebb felfogásuk, önképük változó és változatlan vonásaival, azok megnyilvánulásaival.

II. Pénz és ban az ókorban

Szempontunkból igen érdekesítő megközelítést nyújt a banktevékenység babiloni eredeztetése, különösen akkor, ha kitér annak a történelmi eseményekre gyakorolt hatásaira. S még lenyűgözőbb számunkra az erről szóló tanulmány, ha tárgyat közérthetően, napjaink gondolkodásmódját alkalmazva mutatja be. *David Astle* azon túl, hogy képes minderre,⁵ még frappáns mottókkal is érzékelteti a téma komolyságát: T'ai Tsung (627–650 kínai császár szerint amint „részükörbe⁶ nézvéen megigazíthatjuk kalapunkat, ősi időkbe tekintvén, megtanulhatjuk, miként lássuk előre birodalmak felemelkedését és bukását.” Az *Enmerkar Eposz* pedig így ír egy tökéletes birodalomról: „Akkoriban, Shubur országa, a bőség és igazságos rendeletek földje, / Az egy nyelvű Sumér, a fejedelmi rendeletek nagyszerű földje, / Uri, a bőség hazája, Martu földje, a biztonság országa, / Az egész mindenség, az egységes nép, / Egy nyelven hódolt Énilil előtt.” A harmadik mottó *Augustus Boeckhtől* való: „Az értelmi képesség azonban önmagában nem elegendő a cselekvéshez. Szükség van a fizikai erő segítségére is, amit teljesen a pénz, az emberi erőket mozgásba hozó, ezen óriási rugó irányít és hangol össze.”⁷ És még az *Előszó* előtről egy bibliai idézet: „Minthogy a pénz sokak pusztulása volt és királyok gondolatát zavarta meg.”⁸

S ha itt a vizsgálandó téma a nemzetközi pénzhatalomként ismert erőnek – pénzteremtő tevékenysége következtében élet-átalakító tényezőként való – ókori, valamint még korábbi megjelenése, az alkalmazott vizsgálati mód nem kizárólag az ókori nyelvek, feliratok ismerete terén való jártasságon alapul, hanem egyéb eszközöket is alkalmaz. Mert hiszen az ókori civilizációkról szóló kézi-

⁵ Astle (1997).

⁶ Vö. a magyar arany és ezüst lélektükör elvontabb és gazdagabb szerepével. (Lásd: Magyar [1975]).

⁷ Boeckh (1828).

⁸ *Sirák Fia*, 8:2.

könyvek, annak ellenére nem foglalkoznak se pénzügyekkel, se a csererendszerrel, – a kifejezetten gazdaság- és pénztörténeti munkák kivételével, – hogy e civilizációk létrejöttéhez ezek szükségesek voltak.⁹ Ha nagyritkán valamelyik eredetiből való szövegfordítás érinti is e kérdést, nem kap több figyelmet a pénz, mint egy serleg, gyűrű, pecsét vagy kőalak.¹⁰ Mintha nem lenne jelentősége, említetlen marad, hogy miként alakult a megfelelő folyamatos élet fenntartásához szükséges cikkek többletének elosztási rendszere — az élelmiszer, az éghajlat és a szokások szempontjából. Pedig nyilvánvalóan erős és átható civilizációs hajtóereje volt a csere rendszerének az emberek között, tehát a független hatalom részéről kibocsátott, s a tőle elkülönült magánszemélyek által forgalmazott csereegység megjelenésének.

Ez a mulasztás szinte már rejtélyes, – mégha eleve kevés adat áll is rendelkezésre – mert az emberi gyarapodásnak, az emberiség előbbre jutásának feltételeiről, a civilizációként ismert fejlődést előidéző erők hatásairól, az ősi városkultúrák felemelkedését előidéző legfontosabb tényezőről, a csererendszer gépezetének felépítéséről rendelkező elvekről van szó, amely gépezet az utóbbi háromezer évben pénzként működött. S amint a Boeckh-idézet rámutat, minden civilizációnak alapvető ereje a többletet a társadalmi piramisban elfoglalt helyük és szükségleteik szerint az emberekhez irányító rendszer, s ez mindaddig fenntartja az élet igazi természetes rendjét, ameddig buzgó uralkodó helyes törvénye szabályozza. Ezért a tárgykör jelentőségét lényegében megértettnek véve, e hallgatás okán semmiféle összeesküvésre nem kell gyanakodnunk.¹¹ A történetek csupán a tények töredékeit feltárván, részismeretekből nem következtethetnek azoknak az egész szövevényes életre gyakorolt hatására, meghagyják ezt az egyes kutatási ágak szakértőinek.

Bár tehát az ókori pénzügyek létező, működő dolgok, összefüggések, hatások, velük kapcsolatban alig találunk valamit a következő mozzanatokról: 1. Az akkori pénzügyek korunkra gyakorolt befolyásáról (az ókori idők sokat elemzett általános hatásához hasonlóan). 2. Az ősi idők pénzfizológiájáról, ennek tudományos forrásból származó elméletéről.¹² 3. A magánszemélyek pénzteremtésé-

⁹ S ama tény ellenére, amit a lexikon *pénz* szócikke említ: "Aranyból és ezüsből már legalább 4000 éve készítenek pénzt, s legalább 2600 éve vezették be a standardizált, meghatározott súlyú és nemesfémtartalmú pénzérméket." (*Britannica* [1998]. P.: 577.)

¹⁰ Astle megjegyzései: Jastrow *Asszíriája* nem említi a pénzt. Breasted *Egyiptom történetében* az csak két oldalon szerepel (97-98) a 600-ból. William M. Flinders-Petrie: *Egyiptom történelme* c. könyvében pedig a pénzt csak nagyon röviden érinti. John Marshall és E. J. C. McKay a Mohendzso-daroi ásításokról szóló feljegyzéseiben, valamint Charles Woolley és mások mezopotámiai leletekről szóló írásaiban szintén nincs adat a pénzügyekre. Christopher Dawson az *Istenek korában* egyetlen utalást ad a pénzre (131). King *Babilon története* sem foglalkozik a pénzzel. (Lásd: Astle [2000], Előszó.)

¹¹ De, mint Astle megjegyzi, a liberális Dr. Carroll Quigley professzor, a *Tragedy and Hope* írója szerint létezik ilyen összeesküvés. (Astle [2000], uo.)

¹² Legfeljebb olyan ókori filozófusok, mint Plátón, Arisztotelész, Szókratész, Zénón jöhetnek számításba, és a késői Alexander del Maron.

nek, pénz kibocsátásának következményeiről.¹³ 4. Azokról az erőkről, amik a történelem során a trónjukon – az általuk megszemélyesített államhatalom vagy isteni akarat alapján – szilárdan ülő, s a pénzteremtés és kibocsátás előjogát szorosban kezükben tartó uralkodók megdöntését kezdeményezték. 5. Az ezen előbbi erők által céljaik elérésére alkalmazott, aranyat és ezüstöt forgalomba hozó módszerekről, és a nemesfémek birtoklását jelölő eszközökről.

Mivel a Közel-kelet városaira a Kr. e. I. évezredben – a bányászati célú acél-eszközök s a korlátlanul hozzáférhető rabszolgaáru megjelenése miatt – Astle szerint az ezüst viszonylagos bősége volt jellemző, s a bevezetett érrendszer adott súlyú, finomságú érméi kézről-kézre járhattak, ez a magán fémáradat örökre megtörte a város istenének a papkirály és a papság által gyakorolt égből kapott hatalma alapját, a Ziggurat-raktárakban lévő többlet felosztásának meghatározását és a cserék feletti ellenőrzést.¹⁴ Mert az ezüstöt a nemzetközi cserékben való kiegyenlítő szerepéből fakadt értéke miatt tévesen hitte örökkévaló érték meghatározójának a papkirály és a papság, s megtúrva az ezüsthajszát, ő maga is felemésztődött az isteni törvénnyel együtt, az ezüstöt birtoklók új hatalma által, ami saját jogon teremtődött, mint előbb maga az isten. A helyi isten törvénye fölé emelt paranccsal a nemzetközi nemesfém-kereskedelmet folytató, ezüstbirtokos csoport tehát – állítja Astle – nemcsak a pénz nemzetközi csereértékét szabta meg, hanem a király kinevezésének hatalmát is gyakorolta. Amivel azonban a minden isten feletti isten az ő szolgálójává vált, s ugyanakkor az írnokoktól és papoktól kőtáblákra vésett, az állami raktárházakról rendelkező, cserét irányító törvény istenét szolgálói és eszközei szintjére alacsonyította. Így bár szakadék választ el bennünket ezek ismeretétől, az isteni törvényekkel ellenkező, magán-személyek általi hamis csereegységgel kapcsolatban mégis lehetnek elgondolásaink. Amint ezek hatásáról is, amit az isteni királyi, papi hatalom által irányított nép életének természetes rendjére, mindennapos dolgaira gyakoroltak.

De a történelem előremenetének egyetlen mozzanata sem tekinthető alapvetőnek, meghatározónak.¹⁵ Hiszen sem pénz, sem gazdagság nem véd meg például, ha gyengék, fegyvertelenek vagyunk, a mindenáron győzni akaró kegyetlen

¹³ Pedig Mezopotámiáról az agyagtáblák iratai révén többet tudunk, mint a későbbi civilizációkról. S nemcsak az ókorra vonatkozóan nincs adat, hanem napjainkra vonatkozólag sem. Ám ebben Astle téved, mert legalább Friedrich Hayeknek vannak ilyen elemzései napjainkra vonatkozóan. S érdekes, hogy Hayek felfogása abban is hasonlít az itteniekre, hogy szerinte is mai szempontok alapján lehet elemezni a régmúlt gazdaságát, azaz beszélhetünk pl. a monopóliumokról az ókori Egyiptomban. (Vö. Hayek [1944], Hayek [1948], Hayek [1976], Barry [1979]).

¹⁴ Miáltal az élet helyes és nyugodt folyását továbbra is fenntarthatták volna.

¹⁵ Mint Astle idézi Rostovtsev neves közgazdaság-történész: „Történelmi munkáimban azonban azt tartottam útmutató irányelvemnek, hogy sose feledkezhetünk meg az élet összetettségéről és egyetlen jellegzetesség se tekinthető alapvetően meghatározónak.” — Rostovtsev: *A Social and Economical History of the Hellenistic World*, I. k. VIII. (Astle [1997], Előszó.)

hódítótól. S az erényt, becsületet, jámborságot, azaz az emberi élet értékeit az emberek tudatából kiszorító pénzhalmozási mánia betegségként pusztít, óriási hadseregnél hatásosabban dönt gyors és elkerülhetetlen romlásba népeket. Mert a gazdasági szervezet mindenkor a hadsereg fölött áll, az államhatalom alapjaként.¹⁶ Habár pénzes, de ha kimerült a nép, meghódol az erőnek, s a hatalom is szükségli a pénzügyek szigorú szervezetét a fegyver gyártására vagy vásárlására. Így az élő történelmi emlékezetben, különösen a bronzkor, a fegyvergyártás tömegesedése és tökéletesedése óta, mégis megjelenik az emberi élet alapvető és meghatározó jellemvonása eme pénzügyi szervezetben, s ama nemzetközi cserére rendelkezésre álló nemesfémekben, amiket a csak külföldön beszerezhető fegyverekre, hadianyagokra és a fegyvert gyártók bérére fordítanak.

Ezért az ismert történelem nem sokkal több, mint civilizációk küzdelme külső vagy belső¹⁷ pusztítójuk ellen, avagy erőfeszítés a vetélytársként jelentkező kultúrák lerombolására. A béke csupán belefáradás a szüntelen háborúba, melynek burjánzó rákbetegsége – mint Astle fogalmaz – az emberi nem arányosan terjed az elmúlt 3000 évben — a másik rák, a magán vagy felelőtlen pénzteremtés, kibocsátás növekedésével. E tevékenység mára annyira felfokozódott, annyi rosszat felhalmozott, hogy az ember földi szereplésének hátralévő ideje bizonytalanná vált, s akár nagyon rövid is lehet. Ez is indokolja, hogy figyelembe vegyük az emberiségnek azokat a hosszú korszakait, amelyek jóval az írott történelem előtt, ezektől a civilizációs rákfenéktől mentesen, építéssel teltek, s melyek eredményei még e határtalan rombolások közepette is, máig az emberi boldogulás alapjául szolgálnak.

Az ősi műveltségek világának pénzére és annak előteremtőire vonatkozó ismeretek ugyan töredékesek, ám Astle arra következtet belőlük, hogy az írásos emlékekből ismert legkorábbi időktől fogva jelen van az emberi történelem lefolyását meghatározó szerteágazó törekvés a fizetőeszköz kibocsátás megkaparintására. E törekvés képviselői a nemesfémek nemzetközi és országon belüli csereegységgé tételének gondolatát szorgalmazó, azt elterjesztő szervezetet alkottak, mintegy a napjainkban annyit emlegetett összeesküvés-elméletek¹⁸ előzményeiként. S tudatában ama hatalom nagyságának, ami az e csereegység alapjául szolgáló nemesfém készletek és nemesfém bányászat feletti ellenőrzéssel elérhető. Ez tehát először még a távoli időben megvalósult, amikor az ezüst használata elterjedt a külföldi kereskedelemben fennálló egyenlegek rendezésének kényel-

¹⁶ Amint azt Astle szerint Kautilya, a hindu klasszikus *Artha-Sastra* című munkájában, az uralkodók számára a jó kormányzás elérésének módjaival Sarvepalli Radhakrishnan and Charles Moore : *A Source Book in Indian Philosophy*, 219-220. szerint megmutatta. (Astle [2000], uo.)

¹⁷ Astle ezt az ősi egyiptomi versikét idézi ide: "Egyiptom kapui szilárdan állnak mint Inmutet / Nem nyílnak meg nyugatnak, / Nem nyílnak meg keletnek, / Nem nyílnak meg északnak, / Nem nyílnak meg délnek, / Nem nyílnak meg a bent lakozó ellenségnek." — Christopher Dawson : *The Age of the Gods*, 148. (Uo.)

¹⁸ Lásd: Cleon Skousen: *Naked Capitalist*. (Astle [2000], Előszó.)

mes, könnyen szállítható eszközöként. Ez már a neolitikus időkben megtörtént, állítja Aistle, amit olyan leletek bizonyítanak, mint amik szerint a mezopotámiai Kis városbeli Azag-Bau dinasztia idején (Kr. e. 3268–2897) tört ezüst súlyegységben fejezték ki az értéket (azaz a pénzt) — bár ez bizonyos korlátok között, szigorúan csak az országon belül történt.

A földeladást följegyző táblákon az eladókat a mező ezüstje evőinek¹⁹ nevezték, mert kapcsolatot láttak a pénz elvont fogalma és a kézzelfogható ezüst között, amire a pénz jeleit vésték. Az ezüst értékét pedig a nemzetközi kereskedelem szokásai adták, a kereskedelmi útvonalakat ellenőrző vándorkereskedők egymás közti cseréit rendező szabályok szerint. Így a külkereskedelemben létrejött egyenlegeknek az egységnyi súlyú törtezüsttel való rendezése következtében kialakult Mezopotámia városaiban egy olyan értékrend, mely az élet legfontosabb terményeinek – árpának, búzának stb – az árát az ezüst nemzetközileg elfogadott értékében fejezte ki, ám hogy ez mikor történhetett, lehetetlen minden kétséget kizáróan megállapítani.

Tény, hogy már a Kr. e. 4. évezredben eladásokat és pénzben kifejezett cse-reértékeket jegyeztek fel, ami mutatja, hogy már abban az időben ismert volt az elvont pénzegység fogalma, s az állam törvényrendszerének szerves részét képezte. Viszont az országon belüli árfolyam szabályozó beavatottakat – nevezetesen a papokat és írnokokat – kivéve, a legtöbben képtelenek voltak felfogni az ilyen rendszer jelentőségét. Ez még többnyire napjainkban is így van, nem csoda hát, ha akkor ott az értékek nemzetközi árfolyamokban való kifejezésének hibájába estek.²⁰ E végzetesnek bizonyult tévedés idézte elő végül ama hatalom összeomlását, ami közvetítésével az istenkirály a népét szolgálta, s később aztán további következményként az istenkirályok létének értelme és – Aistle szerinti – jótékony célja is feledésbe merült.

Aistle további rekonstrukciója szerint, amikor az ilyen szövetkezésre hajlamos nemzetközi csoport tartotta kezében a pénz alapjául szolgáló ezüstöt, a pénz bőségét vagy hiányát saját érdekei szerint határozta meg. Ez azért történhetett meg, mert az ezüst utánpótlás forrásai távol voltak a civilizációtól, amely pénzek

¹⁹ Aistle hivatkozása: *Cambridge Ancient History*, I.k. 371. E furcsa kifejezés első olvasásakor hajlamosak vagyunk azt feltételezni, hogy hiba csúszott a kőtáblák jeleinek megfejtésébe. Azonban az *Awake* című folyóirat zairei munkatársa szerint az ország őslakosainak törzsfőnökei az európaizálást megelőző időben *Tuye Tukadie*, *Tuye Tukadie mukuba* szavakkal nyitották meg a rézbányászás időszakát. — *Awake*, 1974. július 8-i szám, 25. E kifejezés annyit tesz, hogy menjünk, együnk rezet, de értelemszerűen azt jelenti, menjünk, gazdagítsuk magunkat, hogy biztosítva legyen megélhetésünk. Hasonlóképpen, a föld eladóit, a mező ezüstjének evőiként leíró kifejezés is ugyanebből az alapfelfogásból ered, és arra utal, hogy földjüket ezüstért eladván, gazdagították magukat az élet alapvető szükségleteinek biztosítására. (Aistle [2000], uo.)

²⁰ Vesd össze a mai európai és világhelyzettel, amikor egységes európai valuta bevezetésére törekszenek, illetve amikor a dollár mint pénz világalma kétségtelen, mégha ezzel kockáztatják is, hogy a különböző területek eltérő hatékonyságáról megszűnik a hiteles információ szerzés lehetősége.

alapként használta az ezüstöt. A pénzt pedig a váltóhelyek törvényei alapján ruházták fel értékkel, a magánszemélyek által ellenőrzött árucikk forgalmazás szokásai szerint, ami viszont valójában az uralkodó joga lett volna. Amikor nem volt ezüst, nem volt pénz sem, és az árak estek. Ugyanez történt aztán az európai világban az elmúlt 2000 évben, teszi hozzá Astle, ahol viszont akkor nem volt pénz, amikor nem volt arany.

E kibontakozott törekvések emberiség ellenessége Astle szerint leginkább a hatalmat támadó, szüntelenül gyűlöletet keltő propagandából ismerhető fel. Az ókorban és előtte a városok istenei ellen ágáltak, a viszonylag újabb korokban pedig a Róma romjaiból kinőtt királyságok ellen — merthogy miközben a pénz előállítására és kibocsátására az állam gazdasági életét kezükben tartották, az istenek és királyok létét minden másnál nagyobb kellemetlenségnek érezték. Itt azokról van szó minden korban és országban, akik a bankár hivatalát látták el. Hiszen a nemesfémalapú országokban ők voltak az értékek, és következőképpen az állam gazdasági életének meghatározói.

Sir Charles Woolley, Ur városának feltárója szerint, a Kr. e. 4-3. évezred során a mezopotámiai városállamokban az árpa súlyegysége határozta meg csereértékként az áruk és szolgáltatások értékét.²¹ Az arany és ezüst közkezen forgott, s értékét az árpa súlyegységének állandó értékéhez kötötték. Hammurábi idejében (a Kr. e. 2. évezred fordulóján) az állami tisztviselők fizetését árpában állapították meg, de ezüstben fizették ki. Az árpa állandó értékéhez viszonyított egységnyi törtezüst csereértékére alapozott pénz mindinkább az elszámolás elvont egységévé vált, mint azt hosszú idővel megelőzőleg már Sumériában is. Ám a rendszerből legtöbb hasznot húzó nemesfém-alkuszok és pénzváltók hamarosan találtak gyenge királyt és megvesztegethető papokat, s rávették őket, hogy kiengedjék kezükből a város ellenőrzését, ami az általuk szolgált isten előjoga volt. E tisztségviselők aztán szemet hunytak gonoszabb, a Ziggurat hatalmát aláásó tevékenységek felett is.

Mint Christopher Dawson írta e korról: „Eredetileg csak az állam és a templomok bírtak széleskörű kereskedelmi kapcsolatok létesítéséhez szükséges erőforrásokkal és megalapozottsággal. A templomszolgákat, más városokban utánpótlás beszerzését lehetővé tévő hitellevelekkel, távoli megbízatásokra küldték. Mi több, a templom volt a közösség bankja, ahonnan kamatra pénzt lehetett kölcsönözni, és a földműves előleget vehetett fel terménye ellenében. Tehát Mezopotámiában a 3. évezred során nemesfémre, mint csereegységre alapozott, szabályszerű pénzgazdaság alakult ki, ami serkentette a magánvállalkozást és valódi tőkés fejlődéshez vezetett. Továbbra is a palota és a templom volt a közösség gazdasági életének központja, de mellette és oltalma alatt kibontakozott egy

²¹ Charles L. Woolley: *Abraham*, 123.

sokoldalú tevékenység, ami a szabad kézművesek és kereskedők céheiben és egyéni kapitalisták vállalkozásaiban jutott kifejezésre.”²²

Dawson sokatmondó tájékoztatása kötőablak megfejtésére és a tárgykör tanulmányozóinak eredményeire alapozott, bár Astle szerint nem látta meg az ember e fontos korszaka háttéréből azt, hogy a biztonságos pincékben megőrzésre állítólagosan elhelyezett ezüstről vagy egyéb értékről kiállított hamis elismervények forgalomba hozása által érték el a pénzkészlet titkos és magán jellegű növelését, mert az árusok a tényleges fém helyébe elfogadták ezeket a pénzként működő nyugtákat. Az uralkodók nem ismerték fel ennek veszélyeit, és így könnyen jóváhagyták a látszólag ártalmatlan gyakorlatot, vagy szemet hunyjanak felette, különösen ha az érdekeltté tett papok és írnokok javasolták. Őket a vétellel és eladással velejáró magánvagyonuk kifejlődése kapcsolta be ebbe a tevékenységbe. Charles Woolley szerint az Ur városából az egész ismert világra kiterjedő kereskedelem bizonyosan Európába is elért.²³ Az élet legfontosabb szükségleteit árpa – bizonyos évszakaszban felértékelt – értékében kifejező ezüstegységekről kiállított hitellevelek, váltók és fizetési ígéretetek (csekkek) segítségével folyt az árucseré.²⁴

Mint Woolley megjegyezte: „Az akkor ismert világ legnagyobb részére kiterjedő kereskedelem figyelemreméltó zökkenőmentességgel folyt annak segítségével, amit egyfajta, termények értékére alapozott papírpénznek nevezhetnénk. A jelenkori árucseré rémét, az árfolyam-ingadozást kiküszöbölte egy olyan fizetőeszköz, ami végső fokon az élet legfőbb szükségleteinek függvénye volt, bár valódi értékkel bíró közvetítő alkalmazása tette használhatóvá. A vándorkereskedő rátermettsége és ítélőképessége döntötte el, hogy mire váltotta be követelését.” Sir Charles Woolley és Jacquetta Hawkes további megállapításokat tett: „A kereskedelmi útvonalakon berendezkedett ügynökök által támogatott hitellelvel oldották meg a nehézségeket. Gabona küldeménnyel útnak indult kalmár bármely útjába eső városban eladhatta rakományát, és kapott egy rézben vagy ezüstben kifejezett értékkel megjelölt agyagtáblát, amiért – ott vagy máshol – vehetett valamit, amit további útja során haszonnal tudott eladni. Az ilyen ügynökök által látra beváltott táblácskák voltak a papírpénz ősi megfelelői.”

A városa istenét képviselve a kalmár pénzt adott kölcsön. E pénz pusztán számokkal agyagtáblára jelölt, elvont fogalom volt, ami mögött korábbi időkben a város istenének rendelkezési hatalma állt, később viszont a mai bankár akkori megfelelője által kiállított ezüstváltó. Ha szükséges volt, mert a templom nem engedélyezte tovább tevékenységét, a kalmár ezüsttel tudta bizonyítani a maga teremtette elvont pénze egy részét. Így a karavános vagy utazó kalmár hitelnyúj-

²² Dawson (1928), p. 130.

²³ Bizonyított, hogy a sumér műveltség már a dinasztikus kor előtt is a Káspi-tengerig terjedt. Lásd, Woolley : The Sumerians, 47.o.

²⁴ Abraham című könyve 124. oldalán a Prehistory and the Beginnings of Civilization című műben (615.o)

tása a mai gazdasági segélyhez hasonlatosan működött. Ha figyelembe vesszük, hogy a kereskedő eleinte kizárólag csak az őt felkaroló templom hitelével gazdálkodhatott, akkor – mindaddig, amíg a templom volt a legfőbb hatalom – az ilyen gazdasági segély az állam politikájának eszközévé lehetett, ami által szolgátságban tarthatta a kisebb országokat, és munkával láthatta el a hazai kézműves műhelyeket. A nép és az uralkodó osztály elégedett lehetett, hogy volt munka bőven, és az alárendelt országok lakói is meg tudták vásárolni szükségleteiket és a luxuscikkeket. A hitelek törlesztése – mint ma is – az uralkodó ország kézművesei számára szükséges nyersanyagok szállításával történt. Ezen nyersanyagok értékét a befolyásos államban, az ezüstnek az árpa értékéhez viszonyított, nemzetközi ára szerint szabták meg.

Az ezüst magánszemélyek általi, egymás és az állam közötti forgalmazása elkerülhetetlen növekedésnek indult, aminek hatására a kalmárok képessé váltak saját hitelüket és pénzteremtő hatalmukat felhasználva önállóan üzletelni, megkerülve a Ziggurat istentől eredő gazdaság feletti ellenőrzését. S a távoli bányászat feletti uralmukon keresztül képessé váltak a korábban elvű papság megferőtözésére a személyes vagyon képzetével. A távoli földeken folyó fegyvergyártást markukban tartva pedig, bárki elpusztítására harcias népeket tudtak felszerelni, mozgósítani.

E kalmárok származása ugyan nem ismeretes, de az igen, hogy oly messzi helyekről is Sumériába utaztak, mint az Indus-völgyi kultúrának ma Mohendzso-daro és Harrapa néven ismert városai, és az ország nemesfém-szállítói voltak, amint ezt a Mohendzso-daroban²⁵ és Urban²⁶ talált sumér és Mohendzso-daroi pecsétek mutatják. Ők ismerték fel aztán, hogy a fémet vagy pénzt ígérő, agyagtáblára karcolt pusztá feljegyzéssel maguk is előállíthatnak működő pénzt. Ezzel képessé váltak a mindent adó városi isten helyett a saját isten-felfogásuk iránt bizalmat kelteni az emberekben, és kiválasztottságukat – titkos és bizalmi társulattal – intézményesíteni. E különleges, minden más isten feletti istenük imádatával nemcsak egyetlen város, – Úr, Kis, Lagas vagy Uruk, – hanem az egész világ felett uralkodni rendeltettek.

A nagy Hamurábi 7. törvénye némiképp bizonyítja ezen állítólagosan letétbe helyezett értékek ellenébeni hamis nyugták kiállításának gyakorlatát, s ezen eljárás veszélyeinek felismerését. A rendelkezés azt célozta, hogy a társadalom e rákfenéjének terjedését – mivel a civilizáció pusztulásához vezetne – megakadályozzák. Bright professzor szerint Hamurábi törvénykönyve az eshnummuai király által akkádul és az isini Lipit-Istár által sumérul kihirdetett két törvénykönyv pusztá átdolgozása, és kb. Úr elamita kifosztása (Kr. e. 1950) és a Mezo-

²⁵ E. J. C. McKay: Further Excavations at Mohenjo-Daro, 582.o.

²⁶ Sir Charles Woolley: Excavations at Ur, 112. „Alkalmakként a tengeren túlról hozták az Úr műhelyeiben megmunkált nyersanyagot. Szállítólevele tanúsága szerint, a csatornán keresztül a Perzsa-öbölből Úr kikötőjébe érkezett egyik hajó aranyat, rézércet, keményfát, elefántcsontot, gyöngyöt és drágakövet hozott.”

potámia feletti amorita-elamita politikai hatalom létrejötte²⁷ idején, amikor az Isten által gyakorolt hatalom már megbomlott, került kibocsátásra. Mindkét törvénykönyv jóval régebbi, mint Hamurábi törvénykönyve, s ebből adódóan utóbbi a már Ur-Nammu (Kr. e. 2278-2260) idejében vagy még korábban létező rendelkezések átírata lehetett.²⁸

A büntetés súlyossága és a törvény, kódexbeli magas helye arra utal, hogy nem újkeletű baj ellen irányult. Talán az Úr városát elpusztító guti, elamita, amorita és hettita támadások oka is e bűn lehetett, minthogy a hajdani pénzhatalom – a maihoz hasonlóan – legalább annyira foglalkozott az otthonául szolgáló ország ellenségeinek felfegyverzésével, mint a támadók maguk. Ennek ellenére a történészek nem tulajdonítottak nagy jelentőséget Hamurábi e rendelkezésének, és kevésbé figyeltek rá. A jelenkori magán pénzkibocsátás eredetének alapos ismerői előtt viszont világos annak célja és jelentősége:²⁹ „*Ha egy ember tanuk vagy szerződés nélkül ezüstöt, aranyat, szolgát, szolgálányt, ökröt, juhot, szamarat vagy bármi mást vásárol vagy vesz át megőrzésre egy ember fiától vagy szolgájától, az az ember tolvaj és halállal lakozzék.*”³⁰ A letétbe helyezett értékek valós tényét bizonyító szerződés vagy tanuk követelménye tehát bizonyos mértékig elejét vehette a veszélynek, hogy arany- és ezüstművesek, vagy az ügyleteket bonyolító kalmárok, nem létező értékek ellenében hamis nyugtákat állítsanak ki. Astle szerint ezen ősi időkben is legalább annyira lehetséges volt ilyen nyugták törvényes pénzként való forgalmazása, mint napjainkban.

De ha a megvesztegethető papság szemet huny e tevékenység felett, az ilyen hamis pénz – ami elromlott világunk félrevezetően szépítő szavával: hitel – a külföldi piacokon is ugyanolyan jól működik, mint a belföldi kereskedelemben. Sőt, talán még jobban, mivel belföldön mindig fennállt a veszélye, hogy fény derül a tevékenység bűnöző természetére. Ám erős és eltökélt uralkodó a Hamurábi 7. törvénye által előírt büntetés súlyosságával elejét vehette e tevékenységnek, ami viszont azóta folyamatosan megvolt, s a XVI. századtól fokozottan felerősödött és állandósult. Mindenütt láthatók következményei, végkiemetele pedig előrejelezhető.

Babilon királyának rendelkezései, amint korábbi a törvények is, a nemesek, szabad emberek, kalmárok, szolgák életének szabályozására irányultak. Egyik társadalmi osztály javára sem tettek kivételt. Akkor még nem éltek az olyan megtévesztő kifejezések, mint az üzletember vagy a bankár. A király még teljes hatalmú uralkodó volt, mindenkinek igazságot adó törvényeit kőbe vésték, a piactérre állították, hogy nemes és nemtelen láthassa, mi szerint kell élnie. A kalmárookra a törvény könyörtelenül súlyos büntetéseket szabott ki tisztességtelen

²⁷ 11. John Bright : A History of Israel, 44.o.

²⁸ 12. Charles Leonard Woolley : The Sumerians, 25.o.

²⁹ Lásd Andreades : History of the Bank of England

³⁰ Hamurábi 7. törvénye . G.R. Driver & John C Miles : *Ancient Codes and Laws of the Near East*

üzletvezetésük miatt. Némiképp a hindu rendszerhez hasonlóan, mintegy alacsony kasztban tartották őket, és a papságot és nemességet kellett szolgálniuk. Helyet kaptak az életben olyan eszközként, ami által a nép általánosságban jobban élhetett.

Hamurábi rendelkezései nem fordítanak különösebb figyelmet e kasztra, de kihirdetésük idejére már teret nyert a magán pénzkibocsátás, a magánvagyon. A nemesi kaszt pedig ekkorra már tudatlanságból vagy romlottságból behódolt a pénzként ismert csodának. Amint a történelem folyamán később is, amikor ostoba királyok által jóváhagyott, az ország pénzügyeivel megbízott magán pénzteremtő hatalommal kerültek szembe. Legjobban mutatja ezt Anglia történelmének utóbbi négyszáz éve — jobban, mint az írott történelem bármely más korszaka.

Hamurábi idejében azonban a helyzet még nem volt olyan reménytelen, mint ma. A kereskedelmet még nem olyan öncélnak vették, aminek értelmében embereknek joga lehetne a népet bármi módon megrontani, maguknak hasznot, s titkos és költségmentes pénzteremtő eljárással az ügyletet pénzelő bankárnak kamatot nyerni. A ma ismert pénzkölcsönzés és kereskedelem akkor még nem vált azzá az eszközzé, ami által ma az embereket lenéző titkos társaságok magát az élet fáját akarják kidönteni, s a pusztulás magvait elhinteni az életnek az idők kezdete óta elrendeltetett természetes és igaz rendjében. A magán pénzteremtők és kalmár csatlósaik abban az időben még nem jutottak el addig a pontig, hogy az istenekkel és választottjaikkal nyílt szembeszállásra szövetkezzenek, s üzletmenetük részeként bábót ültessenek a hatalmasság helyére, mint az utóbbi időkben oly gyakran.

III. Monopólium, banktőke, bankhitel és nemzeti bank

A XIX. század – elsősorban az európai műveltségek területén – a gazdaságok, az életformák teljes átalakulását eredményezte. Az átalakult életformához a háttér hitvilág és felfogás is gyökeresen átalakult. A módosult felfogást a tengerhajózás gépesítése erőteljesen terjesztette a nem európai területeken, amivel felbolygatta az Európától távoli hagyományos életformákat is. A gyarmatosítás kialakította a gyarmattartók felsőbbrendűnek vélt rétegét, és alájuk rendelte a gyarmati lakosságot.

De a század végére az ipari és mezőgazdasági tőke összevonódása létrehozott egy új formát, a monopóliumot, ami mint az ország- és birodalmi határokon átnyúló gazdasági szervezet, méretei s a kis számú konkurens jelenléte miatt, gazdaságot-társadalmat meghatározó erővé nőtt. A monopólium sajátos felfogást képviselve, egyeduralmat jelent. Nemcsak a gazdaságot jellemzi az egyeduralomra való törekvés, hanem ez a szellemi élet területén is tapasztalható. A vallásokhoz tapadó egyházak nagy része igyekezett minden más hitformát kiszorítva egyeduralmuk helyébe jutni.

Ám a vallások általában csak jól meghatározható határokkal övezett területekre terjedtek ki, és ezeket a határaikat igyekeztek térítéssel tágítani. Egyiknek sem sikerült a határait az egész Földre kiterjeszteni. Ezzel szemben a hírközlésben a pénz hatalom a saját szellemiségét a hírközlő és szórakoztató eszközei révén egyeduralmukodóvá teheti a világon, mialatt a kevésbé tőkeerőseket kiszorítja a 'szellemi piacról', s ugyancsak a gazdaság résztvevői is igyekeznek a maguk tőkeerejével az ellenfeleiket kiszorítani a piacról, és megteremteni a maguk egyeduralmukodói helyzetét, monopóliumát. A pénz tehát olyan uralmi helyzetet igényel, amely független minden államtól, minden helyi gazdaságtól, ezért az egész Föld-golyóra kiterjedő egyeduralomra törekszik. A pénz uralmát közvetítő szervezet a bank, és az egyeduralomra a banktőkének van elsődleges igénye és esélye.

Az emberi élet számos alapvető elemének megszűnése magát az emberi életet veszélyezteti. A társadalmi lény ember önmagában, magárahagyatottan lényegét veszítve általában elpusztul. A társadalmi léthez azonban nemcsak az anyagi szükségletek kielégítése tartozik, hanem bizonyos fokú szellemi igény kielégítése is.³¹ Ilyen szellemi igény a társadalom szellemi élete, s annak egyik alapvonása a vallásosság. A tudományos ateizmus a társadalom vallási igényét mákonyoknak, kábítószernek tekintette, és károsként meg kívánta szüntetni. Ez elsősorban a szervezett rítusokkal működő egyházak ellen irányult. A vallás teljes megszüntetése azonban ellenkezett a világi értelmiség saját szellemi igényével, ezért új vallást teremtettek: az anyagi világra épülő vallást, aminek központi eleme, célja, azaz istene a pénz.

A pénz ugyan nem öröktől fogva létező valami, de alapvetően a munkamegosztásra épülő társadalomban szükséges termékcsere segít elő, azaz *csereeszköz*, ezért a kereskedelemben van a legnagyobb szerepe. Innen származik az *értékmérő* szerepe, ami azért meglehetősen ködös szerepkör. A harmadik szerepkör a megtermelt értékek felhalmozása, a *kincsképzés*. Ekkor a pénz kicsapódik a társadalom életéből, és rejtetté válik. S átmenetileg a kicsapott pénz más ügyletek céljaira felhasználható, amivel új szerepkörre tesz szert: *tőkévé* válik.

A mezőgazdaság termelékenységé határozza meg alapvetően, hogy a lakosság milyen arányban vehet részt másféle tevékenységben. Még a XIII. században is egyértelműen a föld nagysága határozta meg azt, hogy mennyi és milyen felszerelésű katona, lovag vehetett részt a Szentföld védelmében, és ez akkor még meglehetősen nagy volt. A fordító eke elterjedésével a föld hozama megnőtt, és ezzel lehetővé vált a lakosság egy tetemes részének a földművelés alóli fölmentése és velük más tevékenység végeztetése. Ez a tevékenység a kézművesség területén történt, aminek következtében a céhek, kézműves iparok munkaerővel bővebben ellátottak lettek, kialakulhatott a bér munkás tömeggel működtetett ipar. Ezt a folyamatot neveztük ipari forradalomnak.

³¹ Baigent (1990), pp.: 176-184.

A XII-XIV. századi katonai hadjáratok költsége tetemes volt. A haderőt előbb elő kellett teremteni, föl kellett szerelni, eljuttatni a Szentföldre, ott élelmezni, az elesetteket kárpótolni. Mindehhez az előtt kellett a pénzt megteremteni, mielőtt annak eredménye, haszna megfizetődött volna. Különösen kényelmetlenné vált a helyzet akkor, amikor a vezér valamelyik király fogságba esett, és tetemes összegekbe került a kiváltása. Ilyen helyzet volt Oroszlánszívű Richárd német fogsága, vagy a IX. Lajos kétségbeejtő veresége miatt bekövetkezett fogsága Egyiptomban. A királyoknak, a főneméseknek ezért nem volt elegendő a saját felhalmozott értékük, pénzre volt szükségük, előre, amit majd a föld későbbi jövedelméből teremtettek elő, és adtak vissza.³² Ezt a pénzforrást nevezzük hitelnek.

A kölcsönvett pénz azonban maga is áru, és ezért annak is van ára. Aki használja a kölcsönvett pénzt, az általában úgy használja, hogy befekteti azt, azaz fölépíti a gyárát és megindítja abban a termelést, vagy megvásárolja az árut, majd elszállítja, és másutt értékesíti, stb. Így sikeres gazdasági tevékenysége és a befektetés eredményeként a befektetett összegnél nagyobb összeg térül meg számára. Ebből visszafizethető a kölcsön, de kifizethető a pénzkölcsön ára, a kamat is.³³ A kamatot éves szinten szokás meghatározni, és nagyságát a kölcsönvett összegre vonatkozó arányban szokás megadni. Az elfogadható mértékű évi kamat általában az összeg 5-10%-át jelenti, az évi 15 %-os, vagy ezt meghaladó kamatot uzsorakamatnak nevezik, amit olyankor szoktak alkalmazni, amikor a kölcsönvevő kiszolgáltatott helyzetben van.³⁴

³² Másik jövedelemtermelő forrás a kereskedelem volt, meg a nagybirtokok áruvisszatartó joga, a kereskedelem adóztatása. A kereskedelmi haszon fontos forrás volt Bizánc életében, ahol a nyugat-keleti kereskedelmi útvonalak az észak-déli útvonalakkal találkoztak. Ugyancsak kereskedelmi bevételre tettek szert a tengeri kikötők melletti települések.

³³ Hagyományos, közösségi műveltségekben, mint pl. a kanadai indiánokéban másként jelentkezett a kölcsön. Amikor valakinek bőven volt termése, akkor totem oszlopot állított és ennek alkalmából a vendégeit gazdagon megajándékozta – általában azokat, akiknek akkor rosszul sikerült a termés. Amikor neki volt gondja, akkor ő kapott másoktól ajándékot. Ez egy fajta társadalmi bank, ahol nem számítanak kamatot. Erre vonatkozó értesüléseket olvashatunk, pl. az Ottawai Múzeum bemutató termeiben. Az európaiak aztán ezt megtiltották, aminek eredménye az indiánok gazdasági összeomlása lett. Ugyancsak ilyen megfontolásokból származhat az a magyar szokás, hogy disznóöléskor kóstolót küldenek egymásnak a családok 15-20 helyre, aminek viszonzásaképpen egész télen, nagyjából hente friss húst és hurkát kapnak ők is vissza. Egyoldalúnak látszó ajándékozás szüretkor szőlőt, almászüretkor almát stb küldeni olyanoknak, akiknek nincs ilyen termésük, ám az így megajándékozottak bizonyosan megtalálják a módját a viszonzásnak.

³⁴ A kamat nagysága manapság több tényezőtől függ. Elsősorban a helyi kereslet és kínálat határozza meg (a piac), és a nagysága általában a pénzromlást meghaladó mértékű. A pénzromlás pedig az államháztartás függvénye. Költekező államban a pénz értéke rohamosan romlik – nagy az infláció – és ezért a pénzbefektetések előmozdítása érdekében nő a pénz ára, nő a kamata. A lakosság körében felhalmozódó pénzt manapság az államok szándékos pénzrontással igyekeznek mozgásba hozni, de leginkább a maguk számára eltulajdonítani.

A hitel a kereskedelem létfontosságú eleme. A kereskedő pénzt kér kölcsön, amin megvásárolja azt a terméket, amit elszállítva értékesít, és az eladott áru árából a befektetett összeget visszakapja. A kölcsön lehet rövid és lehet hosszú távú. A kereskedelmi kölcsönök rövid távúak, néha csak napokra szólnak. Hosszú távú kölcsönökre van azonban szüksége a termelőknek. A mezőgazdasági termelőnek előbb meg kell munkálnia a földet, abba magot kell vetnie, azt gondoznia, majd általában egy év múlva aratja le annak a termését. A befektetése, a kölcsöne ezért éves nagyságrendű használatot jelent. Iparvállalkozásoknál az ipari létesítményt föl kell építeni, abba berendezéseket, gyártó eszközöket, szerzőmókat kell elhelyezni. Ez még hosszabb idejű befektetést jelent, általában 5-10 évesek ezek a befektetések. A gyártó berendezéseket aztán működtetni kell, amihez nyersanyagot, energiát, vizet stb kell előre vásárolni, de a működtető munkaerőt is meg kell fizetni. Ez utóbbiak már rövidebb idejű, de a kereskedelmi kölcsönöket azért meghaladó lejáratú kölcsönrel valósíthatók meg. A hosszú idejű befektetést beruházásnak, a működéshez igényeltet forgó tőkének nevezik.

Mindezen hitelek a kincsképzésre szánt értékekből fedezhetők, föltéve, hogy van olyan szervezet, ami ezeket összefogja, raktározza és működteti. Ez a szervezet a bank.

A ma ismert bank nem régi találmány. Különösen nem a nemzetközi mértékű forgalmat lebonyolító bank. Ennek a legkorábbi megjelenése a Templomos Lovagrendnél tapasztalható. Nekik nemzetközileg kiterjedt hálózatuk volt, és a pénzmozgás ezen a hálózaton belül folyamatos volt, ezért megtehették, hogy az egyik helyen kölcsönadott pénzt a másik helyen kapják vissza. Ezzel új lehetőséget teremtettek: a kölcsönt fölvevők hitellevelet állítottak ki, amit esetleg valaki más váltott be, fizetett ki. A kölcsönvevőt egy másik kölcsönvevő fizette ki egy hitellevelettel, és ezzel őt tehermentesítette az adósága alól, átvállalta annak fizetőkényszerét.

A hitellevelet megteremtette annak a lehetőségét, hogy sokkal nagyobb összegek kerüljenek ki ígéret formájában a forgalomba, mint amik mögött valódi értékfedezet rejlik. Ezért a bankban elhelyezett érték többszöröse lehetett az, amit a bank forgalmazott. Kiadhatott úgy pénzt, hogy mögötte nem volt fedezet, ugyanakkor a kölcsönt fölvevő nem csak az eredetileg nem létező pénzt fizette vissza, hanem annak a nagyon is létező árát, a kamatot is. Ezért, miután a nem létező, azaz fedezet nélküli kötelezvény visszatért a bankhoz, a kamatot jelentő valódi érték is megjelent a banknál, növelve annak tőkéjét. A banknál elhelyezett érték, mint tőke – azaz a bank alaptőkéje – ezáltal megsokszorozta a jelentőségét, és ez teszi a banktőkét az összes többi tőkéhez viszonyítva megkülönböztetetté.

Banktőke eredete a kereskedelemhez köthető. A tőke ezért elsősorban a kereskedelemmel foglalkozók kezén gyűlt fel. Különösen nagy pénztőke gyűlt fel a reneszánszot követő felfedezésekhez kapcsolódó tengeri kereskedelmet lebonyolítók kezében, aminek az egyik kiemelkedően fontos központját az észak-európai tengeri államok alkották. Ez volt a HANZA szervezet, aminek a köz-

pontja Hága volt. A XVI. század során az északi protestáns államokba vándorolt a zsidó tőke is, és itt létesített bankközpontokat. Ezekre a tengeri kereskedelemben ekkorra kulcsszerepet játszó rabszolga kereskedelem lebonyolításához volt leginkább szükség. Az ipari társadalom kialakulásával az ipar megteremtésénél és működtetésénél is a banktőke jelentősége egyaránt megnövekedett, és ezért hamarosan a polgáriasodó társadalom számára a pénztőkét szolgáltató bankrendszer létszükségletté nőtt ki: létrejöttek a bankházak, kialakultak a bankár dinasztiák. Ezek közül különös figyelmet érdemelnek azok, akiknek a legfőbb tevékenysége az államok pénzforgalmának a biztosítása, az államvezetés hitelígényeinek a kielégítése volt. Erre a célra szolgálnak manapság a 'nemzeti bankok', amik valójában különleges jogokkal felruházott magánbankok.

1694-ben William Patterson és társai megalapították az 'Angol Nemzeti Bankot',³⁵ azt a látszatot keltve, mintha a bank az angol nemzet ellenőrzése alatt lenne. Holott e 'Nemzeti Bank' csupán vezető szerepre tett szert az állam működésének pénzelésében, és megkapta az állami pénzkibocsátás kizárólagos jogát. Alapítói tudták, az emberek nem szívesen vesznek fel aranyat fizetőeszközként, szívesebben visszatartották a betéteik után kapott *letétnyugtát*, és néha azt használták fizetőeszközüln, tehát papírpénzt használtak. Ezzel létjogosultságot nyert és elterjedt a papírpénz általános kereskedelmi fizetőeszközként. A Nemzeti Bank által kibocsátott letétnyugta ugyanis pénzként működött. Minthogy sokan nem váltották be, hanem számlájukon jóvá írták a pénzforgalmat, a Bank sokkal nagyobb mennyiségben bocsáthatott ki kölcsönöket, mint amennyi annak a fedezetét jelentő betéti érték volt. A kibocsátott hitel a Bank betétállományának a tízszeresét is elérhette, és az ez után szedett kamat már valódi érték, valódi pénz volt. Ez a papírpénzkészítés lényege. A pénzt kibocsátó 'Nemzeti Bank' fedezet nélkül adhat kölcsönt, ám annak a kamatait valódi érték formájában a Bank saját magának teszi el.

A találmány Angliából indulva hamarosan más államokban is követőkre talált. Az államok általában, de különösen háborús események idején tetemes kölcsönre szorulnak, ezért mellettük sorra létrejöttek a pénzkibocsátásra szakosodott, az államok működését pénzelő 'nemzeti bankok'. Az államok általában a hitel alapösszegét nem fizették vissza, ellenben évente a kamatokat busásan. Amikor lejárt a hitel határideje, akkor újból kölcsönt vettek föl, abból kifizetve az előző adóságot, és most már más körülmények között, más hitel kamatait fizették, amihez forrást az állam adók beszedéséből merített. Így az állam kiadásait az adófizető polgárai fedezték és fizették meg kamatostól. Ezért adódott a furcsa 'ellentmondás', hogy a háborúk valójában a háborúságot pénzelő köröknek kamatoztak, azoknak termeltek hasznot, miközben a háborúskodó államok és azok gazdasága alapvetően csak megszenvedték a háborút, végzetesen eladósodtak.

³⁵ Skousen (1982), pp.: 19-20.

Az Angol Nemzeti Bank – megalakulása feltételei szerint – hitelezett az angol államnak. E hitel 1698 és 1815 között 885 millió fontra növekedett. A Nemzeti Bank másutt is mindenütt gondoskodott róla, hogy az állam sose tudja visszafizetni az adóságát, hiszen amíg ez a helyzet fennáll, rendszeresen megcsapolhatja az adófizetők által megtermelt állami jövedelmet, sőt ő és a mögöttes erők – a hitel biztonságát hangoztatva – ellenőrizhetik az ország gazdaságát és politikáját. És a Nemzeti Bankok számára létkérdéssé vált, hogy minél több háborús összetűzés legyen, mert ezzel szaporodott tőkéjük a legnagyobb mértékben, és került egyben az államok gazdaságának is minél nagyobb szelete az ellenőrzésük alá. 1945-re pl. az angol államadóság elérte a 22503 millió fontot, és emiatt csupán az 1945-46 közötti időszakban ennek az adóságnak a kamatköltsége 445 millió fontot tett ki.³⁶

IV. Az évezredes tapasztalatok tanulsága

A királyok érthetetlen – öntagadó, mi több, az isten előtt általuk képviselt emberek érdekeit megtagadó – döntései, melyek a két legutóbbi, az európai népekre nézve katasztrofális hatású, úgynevezett világháborút elindították, nem-hogy jóindulatú erő utasítására születhettek, hanem kifejezetten és teljességgel gonoszként jellemezhető erő sugallatai voltak.³⁷ A nemzetközi pénzkibocsátás-szabályozás közelmúltig arany által hajtott óriási gépezetének tevékenysége ma már majdnem az egész világot átkarolja. Ám láthatóan nincs változás sem azok hozzáállásában, akiket irányít, sem az irányítók nem ismerik be az isteni hatalommal való visszaélésüket, önmaguk és társaik javára elkövetvén azt. A mindenfelől ránk leselkedő pusztulás ellenére, világuralmuk eljövételének beszűkült képzetétől mámorosak, midőn majd – úgy gondolják – mindenek felett uralkodhatnak. Pedig most már világos lehetne előttük – mint minden gondolkodó ember előtt is –, hogyha ez a sokat emlegetett, haladásként ismert képzetbe burkolt örület nem állítatik meg, semmi nem marad, csak egy olyan vég, melyben nem lesz se sírás, se halotti dal, mert tényleg nem marad senki, aki énekeljen, vagy akinek énekeljenek.

Ez az európai népek végét jelentheti, akiknek szorgalmas munkája teremtette egyébként jelen világunk java részét. Sőt talán az egész emberiségre nézve is végpusztulást jelenthet — de még Földünkre is, lakóhelyünkre, otthonunkra és reménységünkre, az úr és idő szédítő végtelenségében.

³⁶ Carr (1958), p.: 25.

³⁷ Mint Nagy-Britannia ostobasága is, amint megengedte, hogy a Brit Világbirodalom a legutóbbi két “nagy” háborúba sodródjon. Az Augustus császár által említett emberhez hasonlítható ez, aki arany horoggal ment horgászni — mindent elveszthetett, és csak oly keveset nyerhetett.

A viszonylag közeli múltban, az egyszerű lelkekkel érintkezvén, a királyság és az istenség még azonos volt. Isten és földi helytartója, a papkirály volt a gazdasági javak teremtőjének és szabályozójának tekintve, a piacokat nem titkos társaság, vagy az emberiség főösvénye mellett ólalkodó, egymásba kapcsolódó csoportok javára hozták létre, hanem azért, hogy a Mindenható előtt szerényen leboruló nép teljesebb életet élhessen, elfogadván létét Isten örök és végtelen akaratának részeként — ki-ki a maga idejében és idejével az élet piramisának gondosan elhelyezett alkotóelemeként szolgált.

Az elmúlt 3000 év története jórészt az igazság szándékos vagy önkéntelen eltorzításának szövevénye, ennek várt³⁸ és most már hamarosan esedékessé vált beteljesülő végzetével. A királyok lényegében a féltitkos társaságok szócsövévé és kardjává váltak, akik a pénz anyagát ellenőrzik mióta arany, ezüst és réz a kézzelfogható jele. Az egyenlő cserét eredményező erő mögötti isteni rendelkezést azon osztályok akarata váltotta fel, akik markukba ragadták a civilizáció szilárd alapját — a rabszolga-kereskedők, a karavánosok, a kivetettek és a bűnözők, akik az ősi városkultúrák szélein és a kereskedelmi utak mentén éltek. A nemesfém volt ezen akarat eszköze, aminek utánpótlását az ilyen osztályok vezetői tartották kezükben — a rabszolga-kereskedelem ellenőrzésével, minthogy a nemesfémek esetében a bányászat még a kemény vasszerszámok készítése és hatékony olvasztási eljárások bevezetése után is csak ritkán hozott hasznot rabszolgák alkalmazása nélkül.

Az évezredek során az emberek tudatában a nemesfémek árukkal és szolgáltatásokkal szembeni magas értékéről, mi több, értékmegőrző adottságáról elültegett képzet eredményeként ezen idegen és érzéketlen emberek hatalma kizárólagossá vált az általuk felváltott hatalom felett, ami a város jóindulatú istenének akarata volt.

E tévhitből eredően leromlott az uralkodó, korábban a nép jólétére, igaz és tiszteletreméltó életére irányuló törvénye. Csupán bámulatra felemelt jelképpé vált, hogy a nép le ne nézzen és lássa, amint a gonosz maga az életfa gyökerét rágja, elpusztítván a békességet és jóságot. Azokat a féltitkos csoportokat sem volt szabad látni, amelyik oly gyakran e gonosz forrásai voltak, és az államok életben értelmet és nyugalmat találó és a király törvényei alatt természetes rendben élő népei iránti megvető érzéketlenségükben az emberiség érdekeivel kifejezetten szembenálló rejtett erőt alkották.

A város istenének akaratát, avagy parancsát képviselő pénz – állami raktárházakra vonatkozó pusztá rendelés – nemesfém–árucikkpénz titkos forgalomba hozatala általi felváltásával, e nemzetközi felfogású csoport kamarái titkosságából képes volt gúnyt űzni az egyszerű nép hitéből. Megszakadt a papkirályon és papon keresztüli, Isten és ember közötti lánc, és beteges célok foglalták el a helyét. Természetesen nem azért, hogy az emberiséget esetleges mennyországba vezessék, ahol minden csupa élet, fény és reménység, hanem, hogy pokolba jut-

³⁸ Vö. a Jelenések könyvével.

tassák, ahol a szabadulás érdekében a tömeges öngyilkosság gondolata is örömmel elfogadható.

Felhasznált irodalom

- Adelskog (2000), Lars: *A Bildenberg-csoportról 2000. Talets Vetenskap* (svéd tudományos magazinból, magyar fordításban).
- Albright (1966), W. F.: *The Amarna Letters from Palestine*.
- Alford (2000), Alan F.: *When the Gods Came Down*, New English Library, Hodder & Stoughton.
- Allegro (1970), M.: *The Sacred Mushroom and the Cross*.
- Allegro (1972), M.: *The Chosen People*. London.
- Allen (1972), Gary & Larry Abraham: *None Dare Call it Conspiracy*, Rossmoor, California.
- Ambrosy (2001), Anna: *The Brave Nation*, Hungarian Life, Melbourne.
- Armstrong (1994), Karen: *A History of God* Mandarin, London (Originally Heineman, 1993).
- Anderson (1789), Adam: *An Historical and chronological deduction of the Origin of Commerce*. Four Vols.. London.
- Anderson (1926), Benjamin: *The Value of Money*. New York.
- Andreades (1929), A.: *Annales D'Histoire Economique et Sociale. (Les Finances de Guerre d'Alexandre Le Grand)*. Paris.
- Andreades (1933), A.: *History of Greek Public Finance*.
- Andreades, A.: *History of the Bank of England*. (reprint)
- Andrewes (1967), A.: *The Greeks*. London.
- Andrews (1996), R. & P. Shellenberger: *The Tomb of God; The Body of Jesus and the Solution to a 2,000-Year-Old Mystery*. Little Brown and Company, London.
- Anonymus (1977): *Gesta Hungarorum*, Hasonmás Kiadás. Pais Dezső ford. Magyar Helikon, Budapest.
- Ardagh (1992), J. & C. Jones: *Cultural Atlas of France*, Time life.
- Aristotle: *Oeconomia*
- Aristotle: *The Ethics*.
- Arnold, Arthur Z.: *Banks, Credit, and Money, in Soviet Russia*. Columbia.
- Arrianus, Flavius: *Anabasis Alexandri*.
- Artamanov (1962), M. I.: *Kazár történelem*, (oroszul) Leningrád, Koestler (1991) idézetében.
- Ascherson (1996), Neal: *Black Sea*. Vintage, London.
- Ashley (1933), William: *Economic Organization of England*.
- Astle (1997), David: *The Babylonian Woe. A study of the Origin of Certain Banking Practices, and of their effect on the events of Ancient History, written in the light of the Present Day*. Published as a private edition (szerzői kiadás), Harmony Printing Ltd, Toronto.
- Babelon (1897), Ernest: *Les Origines de la Monnaie*. Paris.
- Badinel (1842), James: *Trade in Slaves*. reprint. New York.
- Badinyi-Jós (1986) Ferenc: *Istenes honfoglalók, Ősi Gyökér* Buenos Aires.
- Badinyi-Jós (1986a) Ferenc.: *A magyar szent korona arányrendszerének és mitológiájának Közel-Kelet-i kozmológikus vonatkozásai*, Vitairat. Buenos Aires. Minthogy dátum nem szerepel a munkán, a felhasznált irodalom szerint 1984 és 1990 között készülhetett. Pap Gábor hivatkozásai között (Pap, 1997, p. 39) az 1986-os dátum szerepel, amit átvettünk.
- Badinyi-Jós (1989) Ferenc: *Alapelvek a magyar őstörténet kutatásban, Ősi Gyökér XVII. #5*, Szeptember- Október. Buenos Aires.
- Badinyi-Jós (1996) Ferenc: *Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig*, Orient Press, Budapest, 1996

- Badinyi-Jós (1998), F.: *Jézus király a pártus herceg*. Ősi Örökségünk Alapítvány, Budapest.
- Baigent (1990), M., R. Leigh & H. Lincoln: *The Messianic Legacy*, Corgi, London (Originally in 1986).
- Baigent (1990a), M. & R. Leigh: *The Temple and the Lodge*, Corgi, London (Originally in 1989).
- Baigent (1992), M., R. Leigh & H. Lincoln: *The Holly Blood and the Holly Grail*, Corgi, London (Originally in 1982).
- Baigent (2000), M., R. Leigh: *The Inquisition*, Penguin, London (Originally in 1999).
- Baines (1991), J. & J. Málek: *Atlas of Ancient Egypt*, Time Life, (Originally in 1984).
- Bakewell (1952), Paul: *What are we using for Money?*
- Bamm (1968), Peter: *Alexander the Great, Power as Destiny*.
- Bandholz (1993), H.H.: *Napló nem diplomata módra: Román megszállás Magyarországon*, ford. Barabás M. Magyar Világ Kiadó, Budapest. Eredeti: *An Undiplomatic Diary*, Columbia Univ. Press, N.Y. (1933)
- Banerjee. N.C.: *Economic Life and Progress in Ancient India*.
- Baráthosi Balogh (1976) Benedek: *Elpusztult hunos véreink*. Magyar Kultúra, Buenos Aires.
- Baring (1968), Frances: *Observations on the Establishment of the Bank of England*. New York.
- Barry (1979) Norman P.: *Hayek's Social and Economic Philosophy*. London.
- Batey (1994), C., H. Clarke, R.I. Page & N.S. Price: *Cultural Atlas of the Viking World*, Time Life.
- Bauval (1997), R. & G. Hancock: *Keeper of the Genesis; A quest for the hidden legacy of mankind*. Mandarin.
- Bay (1990) Zoltán: *Az élet erősebb*, Csokonai-Püski, Debrecen-Budapest.
- Benke (1989), T.: *Maroons In Babylon: Notes Toward Understanding Rastafari*, Tanulmány, kéziratban. Montreal, Canada.
- Beöthy (1878) Leo: *A társadalom keletkezéséről*. in: A magyar néprajz klasszikusai: Az ősi társadalom magyar kutatói, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 27-140.
- Beöthy (1882) Leo: *A társadalmi fejlődés kezdetei*. in: A magyar néprajz klasszikusai: Az ősi társadalom magyar kutatói, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 141-200.
- Berta (2002) Tibor: *Az idő kód* Biotér-Natura Kft. Budapest.
- Bethlen (1996) Gábor Gimnázium: *Honfoglalás 896-1996*, Compact Disk, Hódmezővásárhely.
- Black (1993), C.F., Mark Greengrass, David Howarth, Jeremy Lawrence, Richard Mackenney, Martin Rady és Evelyn Welch: *Cultural Atlas of the Renaissance*, Times.
- Bobula (1982) Ida: *A sumír-magyar rokonság*, Editor Esda, Buenos Aires.
- Boeckh (1828), Augustus: *Public Economy of Athens*. London.
- Bolin (1958), Sture: *State Currency in the Roman Empire*.
- Boyce (1991), Mary: *Zoroastrianism*, in Hinnells (1991), pp.: 171-190.
- Breasted (1956), John: *A History of Egypt*. New York.
- Bright (1960), John: *A History of Israel*. London.
- Britannica* [1998] *Hungarica XIV. kötet*. Magyar Világ Kiadó, Budapest.
- Brown (1991), Joseph Epes: *Religions in Primal Societies*, in Hinnells (1991), pp.: 392-454.
- Burns (1927), A. R.: *Money and Monetary Policy in Early Times*.
- Burns (1948), A. R.: *Pericles and Athens*. London.
- Burton (1878), Richard F. *The Gold Mines of Midian*.
- Burton (1898), Richard F.: *The Jew the Gypsy and el Islam*, Angriff Press, Hollywood, California (Reprint).
- Bury (1900), J.B. *A History of Greece*. New York.
- Cahill (1995), Thomas.: *How the Irish Saved Civilization*. Anchor Books, N.Y.

- Cambridge Ancient History.*
- Cambridge Economic History.*
- Canney (1933), M.A.: *Ancient Conception of Kingship*. London.
- Canot (1928), Theodore: *Adventures of an African Slaver*.
- Carr (1955), Guy: *Pawns in the Game*. Omni.
- Carr (1958), William Guy: *Pawns in the Game*, Angriff Press, Hollywood, California.
- Carson (1962), R.A.G.: *Coins, Ancient, Medieval, and Modern*.
- Cassel (1968), Gustav: *The Downfall of the Gold Standard*.
- Cassel (1968), Sir Ernest: *Lloyd's Bank in the History of English Banking*.
- Chadwick (1958), John: *The Decipherment of Linear "B"*
- Chadwick (1996), H. & G.R. Evans: *Atlas of the Christian Church*, Time Life (Originally in 1987).
- Chadwick, John: *The Chinese Repository* (Memorials to the Emperor; ii, p. 279; xv, p. 211; xx, p. 290; re. money and circulation).
- Chaloupka (1993), G.: *Journey in Time: The World's longest Continuing Art Tradition*, Reed.
- Childe (1926), G.V.: *The Aryans, A Study of Indoeuropean Origins*. Kennikat Press, London.
- Church (1914), A. J.: *Carthage*. New York
- Cicero, Marcus T.: *Orationes*.
- Clapham (1944), John H.: *History of the Bank of England*.
- Clapham (1951), John H.: *Concise Economic History of Britain*.
- Clark (1965), G., S. Piggott: *Prehistoric Societies*, Hutchinson, London.
- Colbourne (1928), Maurice: *Unemployment or War*. New York,.
- Colbourne (1933), Maurice: *The Meaning of Social Credit*.
- Colles (1991), B. P. Donovan: *Pacific Religions*, in Hinnells (1991), pp.: 413-424.
- Cook (2004), Catherine, Adam Harrieh, Adah Kay: *Stolen Youth; The Politics of Izraels's Detention of Palestinian Childrem*, Pluto Press,
- Cornell (1991), T. & J. Matthews: *Atlas of the Roman World*, Time Life, (Originally in 1990).
- Courtois (1999), Stephan & Nicolas Werth: *The Black Book of Communism*, francia eredeti-ből angolra fordította: Jonathan Murphy Mark Krame. Harvard Univ. Press. Cambridge, USA.
- Cousins (1991), L. S.: *Buddhism*, in Hinnells (1991), pp.: 278-343.
- Cowan (1997), James: *The Elements of the Aboriginal Tradition*, Element Books, Shaftsbury (Originally: 1992)
- Crossan (1994), J.D.: *Jesus; A revolutionary biography*, Harper, SanFrancisco.
- Cunliffe (1998), Barry: *Iron Age Societies in Western Europe and Beyond, 800-140 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 336-372.
- Czeglédy (1977) Károly: *Ugorok és türkök Kazáriában*. in.: *Magyar Őstörténeti Tanulmányok*. Ed.: Bartha A. Czeglédy K. és Róna-Tas A. Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 5-64.
- Cser (2000) Ferenc: *Gyökerek: Töprengések a magyar nyelv és nép Kárpát-medencei származásáról*, Szerzői Kiadás, Budapest.
- Cser (2004) Ferenc és Darai Lajos: *Az egység jelképe az eurázsiai műveltségekben*, ZMTE.
- D'Israeli (1828), Isaac: *Commentaries on the Life and reign of Charles the First, King of England*, Henry Colburn, London.
- Dalseme (1970): *Monnaie, Histoire de l'Or, de l'Argent, et du Papier*.
- David (2002), Rosalie: *Religion and Magic in Ancient Egypt*, Penguin Books, London.
- Dawson (1928), Christopher: *Age of the Gods*. London.
- de Lange (1991), N.: *Atlas of the Jewish World*, Time Life (Originally in 1984).
- Del Mar (1885), Alexander: *History of Money in Ancient Countries*.
- Del Mar (1886), Alexander: *History of Monetary Systems*. London.
- Del Mar (1886), Alexander: *Money and Civilization*. London, 1886.

- Del Mar (1886), Alexander: *The Science of Money*. London, 1886.
- Del Mar (1899), Alexander: *History of Money in America*. London, 1899.
- Del Mar (1900), Alexander: *The Middle Ages Revisited*. New York, 1900.
- Del Mar, Alexander: *Barbara Villiers or a History of Monetary Crimes*.
- Desroches-Noblecourt (1963), Christiane: *Tutankamen*.
- Desroches-Noblecourt (1963), C.: *Tutankhamon; Life and Death of a Pharaoh*, Penguin, London.
- Dimont (1962), Max.: *Jews, God and History*. New York.
- Dimont (1994), M.I.: *Jews, God and History*, (Revised and updated edition) Mentor Book.
- Douglas (1970), C. H.: *The Monopoly of Credit*. Omni.
- Dömötör (1981) Tekla: *A magyar nép hiedelemvilága*, Corvina, Budapest.
- Drábik (2000) János: *Csak fegyverrel sikerült tönkretenni a Kossuth-bankót* in: Leleplező Országkrónika Könyvújság 2000/2.
- Driver (1952), G. R.: *Ancient Codes and Laws of the Near East*.
- Drosnin (1997), M.: *The Bible Code*, Weidenfeld and Nicholson, London.
- Drummond (1996), W.: *Oedipus Judaicus, Allegory in the Old Testament*, Bracken Books, 1996 (Originally in 1811)
- Du Cange (1954) Dominu: *Glossarium Mediae et Intimae Latinitatis*, Tomus Septimus, (az 1883-1887 kötetek változatlan utánnomása, Akademische Druck, Graz).
- Dunbar (1891), C. F.: *Theory and History of Banking*. New York.
- Dunbar (1892), C. F.: *Bank of Venice*. Quarterly Journal of Economics.
- Dunlop (1954), D. M.: *The History of the Jewish Khazars*, Princeton.
- Dunlop (1971), D. M.: *Khazars* in *Enciclopaedia Judaica*, Koestler (1991) idézetében.
- Dümmerth (1977) Dezső: *Az Árpádok nyomában*, Panoráma, Budapest.
- Einzig (1949), Paul: *Primitive Money*. London.
- Eisenman (1992), R.H. & M. Wise: *The Dead Sea Scrolls Uncovered*, Element, Brisbane.
- Eisler (1998), R.: *The Chalice & the Blade*, Harper, San Francisco.
- Ellis (1994), Peter Berresford: *The Druids*, Constable, London.
- Elsom (1941), John R.: *Lightning over the Treasury Building*.
- Engell, J.: *Studies in Divine Kingship in the Ancient Near East*.
- Evans (1921), A.: *The Palace of Minos IV*. 4 Vols. London.
- Faludy (1989) György: *Pokolbéli vig napjaim*, Magyar Világ Kiadó Kft. Pécs.
- Feather (1999), R.: *The Copper Scroll Decoded*, Thorsons, London.
- Finkelstein (2002), Israel és Neil Asher Silberman: *The Bible Unearthed: Archeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. Touchstones, N.Y.
- Fisher (1920), Irving: *The Purchasing Power of Money*.
- Fisk (1920), Harvey E. *English Public Finance*. New York.
- Flinders-Petrie (1897), W. M.: *A History of Egypt*. London.
- Flood (1995), Josephine: *Archaeology of the Dreamtime; The story of prehistoric Australia and its people*. Angus & Robertson, Sydney.
- Folio (1993) VIP Kft.: *Biblia CD 5.0*. Budapest.
- Folkert (1991), Kendall W.: *Jainism* in Hinnells (1991), pp.: 256-277.
- Fortune (1805), Thomas E. F.: *History and Charter of the Bank of England*.
- Fortunes (1987), Dion: *The Mystical Qabalah*, Aquarian/Thorson, London (eredetileg 1935).
- Frankfurt (1948), F.: *Kingship and the Gods*. New York.
- Freeman (1926), Kathleen: *Work and Life of Solon*. London.
- Gábori (1974) Miklós: *Ala Tau – Ararát. Régészeti utazások*. Gondolat, Budapest.
- Gadd, C. J.: *Ideas of Divine Rule in the Ancient Near East*.
- Gardner (1996), L.: *Bloodline of the Holy Grail*, Element, Brisbane.

- Gardner (2001), L.: *Bloodline of the Holy Grail*, Penguin, Ringwood. Gardner (1996) átdolgozott változata.
- Gardner: *History of Ancient Coinage*.
- Gaster, T. H.: *Divine Kingship in the Ancient Near East*.
- Gimbutas (1982), M.: *Goddesses and Gods of Old Europe, 7000-3500 B.C.* Berkeley and Los Angeles, Univ. of Los Angeles Press.
- Gimbutas (1982a), M.: *The Goddesses and Gods of Old Europe 6500-3500 BC Myths and Cult Images*, Thames and Hudson.
- Gimbutas (1991), M.: *The Civilization of the Goddess*, Harper, San Francisco.
- Glatz (1996) Ferenc: *Magyarok Krónikája, 2.* Kiadás, Officina Nova, Budapest.
- Golb (1996), N.: *Who Wrote the Dead Sea Scrolls? The Search for the Secret of Qumran*, Touchstone.
- Gordon (1949), Cyrus H.: *Ugaritic Literature*. Rome.
- Goulevitch (1962), Arsene de: *Czarism and Revolution*. Omni.
- Gramfors (1991), Bo: *Earthhistory*, Earthbooks Inc., Denver.
- Grant (1969), Michael: *From Imperium to Auctoritas*.
- Grant (1988), Michael: *The Ancient Mediterranean*, Meridian, N.Y.
- Green (1936), John R.: *A Short History of the English People*.
- Grem (1971), June: *The Money Manipulators*. Enterprise.
- Griffith (1968), G. T.: *The Mercenaries of the Hellenistic World*.
- Grimal (1965), P. ed.: *Larousse World Mythology* Hamlyn, London.
- Groseclose (1934), Elgin: *Money, The Human Conflict*.
- Groseclose (1961), Elgin: *Money and Man*. New York.
- Grote (1946), George: *Greece*. London. 1846-1856.
- Guerber (1992), H.A.: *Myths of the Norsmen - From the Eddas and Sagas*; Dover pub. Inc. NY, (Originally: G.G. Harrap, London, 1909).
- Guisepe (1966), John: *The Bank of England*. Chicago.
- Guizot (1854), F. P. G.: *Histoire de la Revolution d'Angleterre*, Paris.
- Guizot (1974), F. P. G.: *The History of Civilization. Reprint*.
- Haeblerlin (1910), E. J.: *Aes Grave*. Frankfurt.
- Halevy (1996), Y.: *Historical Atlas of the Holocaust. United States Holocaust Memorial Museum*. Macmillan Pub. N.Y.
- Hammond, Bray, and the staff of the Board of Governors of the Federal Reserve System: *The Federal Reserve System*.
- Hamvas (1993) Béla: *Hexaküimion, Életünk könyvek*, Budapest.
- Hamvas (1994) Béla: *Tabula Smaragda, Életünk könyvek*, Budapest.
- Hamvas (1994a) Béla: *Mágia Szutra, Életünk könyvek*, Budapest.
- Hancock (1993), Graham: *The Sign and the Seal*. Mandarin, London (Original: W Heinemann, London, 1991).
- Hargreaves (1965), E. L.: *The National Debt*. London.
- Harper (1965): *Harpers Dictionary of Classical Literature and Antiquities*.
- Hasebroek, Johannes: *Trade and Politics in Ancient Greece*.
- Hattersley (1933), C. M.: *Wealth, Want, and War*. London.
- Hawkes (1968), Jacquetta: *Dawn of the Gods*. New York.
- Hawkes, Jacquetta: *Prehistory and the beginnings of Civilization*.
- Hawtrey (1965), R. G.: *The Art of Central Banking*. London.
- Hayek [1944], F. A. von: *The Road to Serfdom*. London.
- Hayek [1948], F. A. von: *Individualism and Economic Order*. Chicago.
- Hayek [1976], F. A. von: *Denationalisation of Money*. London.
- Heichelheim (1958), Fritz: *An Ancient Economic History*. 1958-1970.

- Henderson (1932), Fred: *Money Power and Human Life*.
- Herodotus: *The Histories*.
- Hinnells (1991), John: *Handbook of Living Religions*, Penguin Books, London. (Originally 1984)
- Hirmer (1968), Max: *Greek Coins*. London.
- Historical sketch of the Paper Money of the American Colonies*. 1969.
- Hitler (1972), Adolf: *Mein Kampf*, Radius Book/Hutchinson, London.
- Hobbs(1943), Franklin: *Gold the Real Ruler of the World*.
- Homer: *The Iliad*
- Homer: *The Odyssey*.
- Howarth (1994), P.: *Atilla: King of the Huns: The Man and the Myth*, Constable, London.
- Hubai (1990) P., Pröhle K. & Rugási Gy. (szerk): *Jézus Rejtett Szavai*, Vízöntő könyvek, Holnap Kiadó.
- Humboldt (1900), Alexander: *The Fluctuations of Gold*.
- Huskinson (1912), Thomas W.: *The Bank of England's Charters—The Cause of Social Distress*. London.
- Hutchison (1998), Robert: *Their Kingdom Come*, Corgi, London (Originally Doubleday, 1997).
- Illig (2000),Heribert: *Das erfundene Mittelalter*
http://www.kitalaltkozepekor.hu/heribertillig_kitalaltkozepekor.html
- Illig (2002), Heribert: *Kitalált középkor – A Történelem legnagyobb időhamisítása*, Allprint Kiadó, Budapest
- Ipolyi (1853), A.: *Magyar Mythologia* Változatlan utánnomás. Magyar Kultúra, Buenos Aires, 1977.
- Jacob (1832), William: *An Historical Enquiry into the Production and Consumption of the Precious Metals*. Philadelphia.
- Jacobs (1985), Virginia Lee: Benke (1989) idézetében. Nem adja meg a pontos forrást.
- Jain (1929), L. C.: *Indigenous Banking in India*. London.
- James (1993), P.: *Centuries of Darkness*, Rutgers Univ. Press.
- Jánosi (1975) Ferenc: *A gazdasági fejlődés trendvonaláról* Magvető Kiadó Budapest .
- Jánosi (1979) Ferenc: *Az akkumulációs lavina megindulása*, Magvető, Budapest.
- Jánossy (1966) Ferenc: *A gazdasági fejlődés trendvonala és a helyreállítási periódusok* Közigazgatási és Jogi Könyvek. Budapest
- Jastrow (1915), M.: *The Civilization of Babylonia and Assyria*.
- Jevons (1863), William S.: *A serious fall in the price of Gold ascertained and its Social Effects set forth*. London.
- Jevons, William S.: *Money and the Mechanism of Exchange*.
Jewish Universal Encyclopedia.
- Ji (1989) Csing: *A változás Könyve*, Háttér Lap és Könyvkiadó, Budapest.
- Johns (1903), C. H. W.: *The oldest Code of Laws in the World, Hammurabai*.
- Johns, C. H. W.: *Assyrian Doomsday Book*.
- Johnson (1995), G.: *Cultural Atlas of India*, Time Life.
- Jonas (1992), H.: *The Gnostic Religion*, Routledge, London.
- Josephus (1964), Flavius: *A zsidó háború* Gondolat, Budapest. Fordította: Révai József.
- Josephus (1966), Flavius: *A zsidók története*, Gondolat, Budapest. Fordította: Révai József.
- Josephus (1980), Flavius: *A zsidók története*, Európa, Budapest. Fordította: Révai József.
- Kemp (1923), William: *Precious Metals as Money*. London.
- Kenan (1967), H. S.: *Federal Reserve Bank*. Ocala, Florida.
- Képes Krónika*, Kálti Márk, Geréb László fordítása, Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 1978.

- Kersten (1995), H. & E. R. Gruber: *The Jesus Conspiracy*, Element, Shaftesbury, (Originally in 1992).
- Keynes (1940), John M.: *How to Pay for the War*. New York.
- Keynes, John M.: *General Theory of Employment, Interest and Money*.
- Kézai Simon Mester Magyar Krónikája. Fordította: Szabó Károly. Magyar Elektronikus Könyvtár, http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/mo_kozep/kezai/ címről, 1999.
- King (1915), Leonard W.: *A History of Babylon*. London.
- Kingston-Higgins (1949), A.: *A Survey of Primitive Money*.
- Kiszely (1967) István: *Sírok, csontok, emberek; Embertan a régészetben*. Gondolat, Budapest.
- Kiszely (1996), István: *A magyarság őstörténete. (Mit adott a magyarság a világnak.)*, Püski, Budapest.
- Knies (1888), Carl: *Geld und Kredit Vol. I of "Das Geld"*.
- Knight (1997), C. & R. Lomas: *The Híram Key*, Arrow, London.
- Knight (1998), C. & R. Lomas: *The Second Messiah*, Arrow, London.
- Knupfer (1963), George: *The Struggle for World Power*.
- Koestler (1981) Arthur: *Sötétség Délben*, Újváry-Griff, München.
- Koestler (1990), A.: *A Tizenharmadik Törzs - A Kazár birodalom Öröksége*, Kabbala, Budapest.
- Kovács (1994) Ágnes: *Icinke-picinke; Népmesék óvodásoknak*. Móra, Budapest.
- Kovács (1997) Vilmos: *Kik voltak...? Nyelv- és őstörténeti írások a honfoglaló magyarság kialakulásáról*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár.
- Kraay (1962, Colin M.: *A reply (to W.P. Wallace) Numismatic Chronicle, P. 417*.
- Kraay (1968), Colin M.: *Greek Coins*. London.
- Kraeling (1918), Emil G.: *Aram and Israel*. Columbia.
- Kramer (1944), S. N.: *Sumerian Mythology*. (Translation of the Epic of Enmerkar of Uruk). Philadelphia.
- Lakatos (1981) Géza: *Ahogy én láttam*, Aurora Könyvek, München.
- László (1967) Gyula: *Hunor és Magyar nyomában*, Gondolat, Budapest.
- László (1974) Gyula: *Vértesszőlőstől Pusztaszerig*. Gondolat, Budapest.
- László (1997) Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*, Püski, Budapest.
- Laum (1924), B.: *On the Origins of Money*. Jena.
- Layton (1995), B.: *The Gnostic Scriptures, Ancient Wisdom for the New Age*, Doubleday, Sydney.
- Lee (1977), Desmons: *Plato: Timaeus and Critias*, Penguin Books, London.
- Leick (2002), Gwendolyn: *Mesopotamia – The Invention of the City* Penguin Books, London. (Original 2001).
- Lenormant (1878), Francois: *La Monnaie dans l'Antiquite*.
- Levi (1993), P.: *Atlas of Greek World*, Time Life, (Originally in 1984).
- Lewis (1929), A. B.: *Melanesian Shell Money in Field Museum Collections*.
- Lewis (1992), Bernard: *The Arabs in History*, Oxford Univ. Press. Oxford. (Original in 1950).
- Lichtheim (1948), M.: *The High Steward Akhamenru*.
- Lincoln (1992), H.: *The Holy Place*, Corgi, Verona.
- Livius (1929), Titus: *Early History of Rome*. Chicago.
- Locke (1696), John: *Several papers relating to Money and Interest and Trade*. Reprint: New York. 1968.
- Lot (1939), Ferdinand: *End of the Ancient World*. New York.
- Lovas (2002), István: *Emberirtások* .
- Macartney (1974), C.A.: *Hungary - A Short History*, Edinburgh University Press, Edinburgh..
- Mack (1993) B.L.: *The Lost Gospel; The Book of Q & Christian Origin*, Harper , San Francisco.

- Macpherson (1805), D.: *Annals of Commerce*. 4 Vols. (contains: *The New Fashioned Goldsmiths.*). London.
- Madden (1881), F. W.: *Coins of the Jews*. London.
- Madden (1967), F. W.: *History of Jewish Coinage*. Reprint. New York.
- Magyar (1975) Adorján: *A lelkiismeret aranytükre*. Duna Könyvkiadó, Fahrwangen.
- Mallowan (1947), M. E. L.: *Kingship and the Gods*. London.
- Malthus (1968), Thomas R.: *Measure of Value*. New York.
- Malthus, Thomas R.: *On Population*.
- Mándoky Kongur (1993) István: *A Kun Nyelv Magyarországi Emlékei*; Karcag, (Keleti Örökségünk I).
- Mansueti (1966), Guido: *Etruria and Early Rome*. London.
- Marco Polo (1969): *The Travels of Marco Polo*. Yule Edn.
- Marquardt (1888), Joachim, *Manuel Des Antiquites Romaines, De l'Organization Financiere*, Tome X. Paris.
- Marschalkó (1958) Lajos: *Világhódítók*, Süli, London
- Marsden (1963), V.E.: *World Conquest through World Government*, Britons, London.
- Marshall (1931), John: *Mohenjo-Daro* London.
- Martin (1998), Hans-Peter, Schumann, Harald: *A globalizáció csapdája*, Perfekt, Budapest.
- Marx [1961] Károly: *A tőke. I. kötet*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Maspero (1894), G.: *The Dawn of Civilization*. London.
- Matthew (1991), D.: *Atlas of Medieval Europe*, Time Life, (Originally in 1989).
- Mattingly (1923), Harold: *Roman Coins*. London.
- Mayeir (1992), M.: *The Gospel of Thomas; The Hidden Sayings of Jesus*, Harper, SanFrancisco.
- McCulloch (1857), John R.: *Old and scarce tracts on Paper Currency and Banking*. London.
- McCulloch (1933), John R.: *Selection of scarce and valuable tracts on Money and Metallic Currency*. Reprint, London.
- McKay (1939), E. J. H.: *Further Excavations at Mohenjo-Daro*.
- McLeod (1892), H. D.: *Theory and Practice of Banking*.
- McNair (1961), Wilson R.: *God and the Goldsmiths*. Omni.
- Mellaart (1960), James: *Catal Huyuk*.
- Mellaart (1967), James: *Catal Huyuk*. London.
- Michell(1946), Humphrey: *The Economics of Ancient Greece*.
- Michell(1952), Humphrey: *Sparta*. Cambridge.
- Miles, John C.: *Ancient Codes and Laws of the Near East*.
- Mises (1985), Ludwig von: *Liberalism in the Classical Tradition*, 3rd Edition, Cobden Press, San Francisco. (Original: in 1927).
- Mises, von (1949), Ludwig, *Human Action*. Yale.
- Mitchell (1903), Wesley C.: *A History of the Greenbacks*.
- Mommsen (1888), Theodore: *Manuel Des Antiquities Romaines*.
- Monroe(1923), A. E.: *Monetary Theory before Adam Smith*.
- Montgomery (1947), J.F.: *Hungary: The Unwilling Satellite*, The Devin Adair Co. N.Y.
- Mónus (1996), Áron: *Összeesküvés: a Nietzschei Birodalom. A szabadkőműves bűnszövegetet*. Interseas Ed. Santon, Isle of Man.
- Moore (2002), Michael: *Stupid White Men*, Penguin Books, London.
- Morgan (1827) W.M.: *Free Masonry Exposed*, Morgan, (Utánnyomás).
- Morgan(1965), Victor E.: *History of Money*. London.
- Nagy (2000) Ákos: *A kor halad, a vér marad. A vércsoport jelentősége a magyar őstörténet kutatásában*. Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó, Budapest.
- Napoleon III. (1865): *Julius Caesar*. 2 Vols. Translation.

- Neckar (1785): *Finances of France*. Paris.
- Nile (1995), R. & C. Clerk: *Cultural Atlas of Australia, New Zealand & The South Pacific*, Time Life.
- Noonan (1957), John T.: *The Scholastic Analysis of Usury*
- O'Shea (2000), S.: *The Perfect Heresy; The Life and Death of the Cathars*, Profile Books, London.
- Oesterly and Robinson(1932): *A History of Israel*. Oxford.
- Oppenheim(1949), A. L.O. *The Golden Garments of the Gods*.
- Oppenheim(1967), A. F.: *Letters from Mesopotamia*. Chicago.
- Oppenheimer (1999), S.: *Eden in the East* Phoenix, London. (Original: 1998).
- Orbán (1982), Balázs: *A Székelyföld. Válogatás A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból*, 1-6. kötetből, Pest, 1868 – Budapest, 1873.
- Orwell (2000), George: *Animal Farm*, Penguin Classic, London. (Original: 1945).
- Orwell (2000a), George: *Nineteen Eighty-Four*, Penguin Classic, London.
- Osman (1991), A.: *Moses: Pharaoh of Egypt*, Paladin, London.
- Osman (1993), A.: *The House of the Messiah*, Grafton, London.
- Oxford Classical Dictionary*.
- Padányi (1989), Viktor: *Dentu-Magyararia*, Turul, Veszprém.
- Palotás (2002), Pál: *Koszorús Ferenc öröksége*, Kézirat.
- Pap (1999) Gábor: *Hazatalálás*, Püski, Budapest.
- Pap (2001) Gábor: „*A tizenegyedik parancsolat: NE HAZUDJ!*” c. előadássorozat keretében, 2001. december 5-én (Magyarok Háza) elhangzott előadás.
- Payne (1959), Robert: *The Gold of Troy*. New York.
- Pearson (1967), Kenneth: *The Dorak Affair*. London.
- Penetration of Money Economy in Japan, and its Effects upon Social and Political Institutions*. London.
- Phillips (1996), G.: *The Search for the Grail*, Arrow, London.
- Picknett (1997), L. & C. Prince: *The Templar Revelation*, Bantam Press, London.
- Pickthall (????), M.M.: *The Meaning of the Glorious Koran*, Mentor, N.Y.
- Pigott (1961), Stuart: *The Dawn of Civilization*. New York.
- Pink (1952), Carl: *Triumviri Monetales and the Structure of the Coinage of the Roman Empire*.
- Piper (2004), Michael Collins: *The Rhodes Scgolarship & the Frive for World Empire*, The Barnes Review, May/June pp.: 36/40.
- Plaro: *The Laws*.
- Plato: *The Republic*.
- Pliny: *Naturalis Historia*.
- Plutarch: *The Lives*.
- Poliak (1941), A. N.: *A kazárok áttérése a judaizmusra*, (héberül), Zion, Jeruzsálem (Koestler (1991) idézetei).
- Poliak (1951), A. N.: *Kazária – Egy európai zsidó királyság története* (héberül), Mossad Bialik, Tel Aviv (Koestler (1991) idézetében).
- Polybius.
- Postan, M. M.: *The Rise of a Money Economy*. Economic History Revue.
- Postlewaythe (1759). *Dictionary of Trade and Commerce*.
- Potter's Greek Antiquities*. London.
- Poulsen (1920), F.: *Delphi*. London.
- Quigley (1966), C.: *Tragedy and Hope – A History of the World in our Time*, McMillan, N.Y.
- Quigley (1966), Carroll: *Tragedy and Hope*. New York.

- Raack (1991), B.C.: *Stalin's Plans for World War II*. J. of Contemporary History, 26 pp.: 215-227
- Radhakrishnan (1957), Sarvepalli: *A Source Book in Indian Philosophy*.
- Ramsey (1952), A.H.M.: *The Nameless War*, Britton Publishing Co. London.
- Raynal (1783), Abbé: *History of the East and West Indies*.
- Read (2001), P.P.: *The Templars*, Phoenix, London.
- Redford (1993), D.B.: *Egypt, Canaan and Israel in Ancient Times*, Princeton, New Jersey.
- Reed (2000), A.W.: *Aboriginal Stories* Reed Books, Sydney. (Original: Reed New Holland, 1994).
- Reid (1850), Sir Edward J.: *Japan*. London.
- Reid (1991), D.: *Japanese Religions*, in Hinnel (1991), pp.: 363-391.
- Renfrew (1973), C.: *Before Civilization; The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*. Jonathane Cape, Thirty Bedford Sq. London.
- Renfrew(1972), Colin. *The Emergence of Civilization*.
Report of a Royal Commission on Banking and Finance. (Brief by Mel Rowatt) Ottawa, 1964.
- Ridgeway (1892), William, *The Origins of Metallic Currency and Weight Standards*. Cambridge.
- Rieu (1959), E.V.: *Homer: The Iliad*, Penguin, London (Originally 1950).
- Rieu (1989), E.V.: *Homer: The Odissey*, Penguin, London (Originally 1946).
- Roaf (1991), M.: *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East*, Time Life.
- Robinson (1990), J.M.: *The Nag Hammadi Library in English*, Harper San Francisco, III. Ed.
- Rogers (1887). Thorold: *The First Nine Years of the Bank of England*.
- Rogers (1888). Thorold: *Economic Interpretation of History*.
- Rogerson (1992), J.: *Atlas of the Bible*, Time Life, (Originally in 1985).
- Rohl (1995), D.M.: *Pharaohs and Kings, A Biblical Quest*, Crown publ. New York.
- Rostovtsev (1944), Mikhail I.: *A Social and Economic History of the Hellenistic World*. Oxford.
- Roux (1992), G.: *Ancient Iraq* Pinguin, London. (Original: George Allen & Unwin, 1964).
- Rowatt (1964), Mel: *Brief submitted to Royal Commission on Banking and Finance*. (In respect to "sophisticated" practices governing creation of so-called "National Debt" in modern-day Canada.) Ottawa.
- Runciman (1994), Steven: *History of the Crusade*, The Folio Society, London.
- Sally (2001), Razen: *What is liberalism? Dr Razeen Sally explore the intellectual foundations of liberal thought* <http://www.lse.ac.uk/>
- Sandars (1960), N. K.: *The Epic of Gilgamish*. London.
- Sanning (1983), Walter, N.: *The Dissolution of Eastern European Jewry*, Institute for Historical Review. Torrance.
- Saso (1991), Michael: *Chinese Religions*, in Hinnells (1991), pp.: 344-364.
- Schlieman (1967), Heinrich: *Mycenae*. (reprint) New York.
- Sée (1928), Henri: *Les Origines Du Capitalism Moderne*.
- Seffert (1904) Oscar: *A Dictionary of Classical Antiquities*.
- Seligman (1934), C. C.: *Egypt and Negro Africa. A Study in Divine Kingship*.
- Seltsman (1933), Charles: *Greek Coins*. London.
- Shakir (1993), M.H.: *The Qur'an*, Tahrika Tarsila Qur'an, N.Y.
- Shanks (1993), H. in *Understanding the Dead Sea Scrolls*, Ed. H. Shanks, Vintage Books, New York.
- Shaw (1930): *Theory and Principles of Banking*. London.
- Sherrat (1998), Andrew: *The Emergency of Elites: Earlier Bronze Age Europe, 2500-1300 BC*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 244-276.
- Sholl (2002), Andrew: *Completed Jew*, Comsoda Communications, East Keilor.

- Shorter (1991), Aylward: *African Religions*, inn Hinnells (1991), pp.: 425-438.
- Silberman (1995), N.A.: *The Hidden Scrolls, Christianity, Judaism, and the War for the Dead Sea Scrolls*, Mandarin.
- Simon (2000), Andrew, L.: *Admiral Nicholas Horthy: Memoirs*, Simon Pub. Safety Harbour.
- Simpson (1987), D.P.: *Cassel's Latin and English Dictionary*, Collier Book, Macmillan, N.Y.
- Sinclair (1803): *History of the English Revolution*. London.
- Sinclair (1994), A.: *The Sword and the Grail*, Arrow, London, (Originally in 1988).
- Skousen (1970), Cleon W.: *The Naked Capitalist*.
- Skousen (1982) W. Cleon könyvbíró: *A leleplezett Kapitalizmus; Könyvbírálat és kiegészítés Quigley Carrol dr: (Tragedy and Hope - A History of the World in Our Time, McMillan co. NY 1966) Tragédia és Reménység című könyvéhez*. Ford: Ödövényi Péter. Canadian Intelligence Publications Box 130 Flesherton ontario, N0C 1E0 Canada.
- Smith (1885), William: *History of the Bible*. London, Ontario.
- Smith (1992), Adam: *A nemzetek gazdagsága*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Soddy (1931), Frederick: *Money Versus Man*. London.
- Soddy, Frederick: *Wealth, Virtual Wealth, and Debt*. Omni.
- Stanton (1991), Don E.: *Mystery 666*, Mareanatha Revival Crusade, Secunderabad Perth.
- Steinsaltz (1976), A.: *The Essential Talmud*, Basic Book, USA.
- Strabo: *Geography*; (Books: VI, VII).
- Strachey (1933), John: *The Coming Struggle for Power*.
- Suetonius: *The Twelve Caesars*.
- Summers (1994), Montague: *The History of Witchcraft*, Senate, London.
- Sutherland (1951), Carol Humphrey V.: *Coinage in Roman Imperial Policy*.
- Sutherland (1959), Carol Humphrey V.: *Gold*. London, 1959.
- Sydenham(1926), Edward: *Roman Republican Coinage*.
- Szabó (1971), Miklós: *A kelták nyomában Magyarországon*. Hereditás. Corvina Kiadó. Budapest.
- Szegő (1999) György: *Két ima egy istenhez*. Múlt és Jövő, Budapest.
- Szelényi (1977) Iván, Konrád György: *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Kéziratban. *Szent Biblia*. Károlyi Gáspár fordítása, Bibliatársulat, Budapest 19??
- Tacitus: *The Annals*.
- Tacitus: *The Histories*.
- Tagányi (1878?), Károly: *A faluközösségek története Magyarországon*. in: *A magyar néprajz klasszikusai; Az ősi társadalom magyar kutatói*, sz. Ortutay Gyula. Gondolat, Budapest, 1977. pp.: 336-380.
- Tamagna (1942): *Banking and Finance in China*. New York.
- Tawney (1926), R. H.: *Religion and the Rise of Capitalism*.
- Taylor (1998), Timothy: *Thracians, Scythians, and Dacians, 800 BC-AD 300*. in: *Prehistoric Europe*, Ed. B. Cunliffe, Oxford Univ. Press, Oxford. pp.: 373-410.
- Taylour (1964), Lord William: *The Mycenaeans*. London.
- Tedzsüman (1988), Mahmud: *A Magyarok története - Tarih-i Üngürüş*. Blaskovics József fordítása. II. Nagy Szittya Történelmi Világkongresszus, Cleaveland
- Thiering (1992), B.: *Jesus the Man, A New Interpretation from the Dead Sea Scrolls*, Doubleday, Sydney.
- Thiering (1995), B.: *Jesus of the Apocalypse, The Life of Jesus After the Crucifixion*, Doubleday, Sydney.
- Thiering (1998), B.: *The Book that Jesus Wrote: John's Gospel*, Doubleday, Sydney.
- Thucydides: *he Peloponnesian War*.
- Time (1991) Life Books Editors: *The History of the World, The Human Dawn*.

- Time (1991a) Life Books: *Winds of Revolution: 1700-1800*. Amsterdam.
- Time (1992) Life Books Editors: *Lost Civilizations, The Holy Land*.
- Time (1992a) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Egypt: Land of the Pharaohs*.
- Time (1994) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Rome: Echoes of Imperial Glory*.
- Time (1994a) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Greece: Temples, Tombs, & Treasures*.
- Time (1994c) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Celts: Europe's People of Iron*.
- Time (1995) Life Books Editors: *Lost Civilizations: Etruscans: Italy's Lovers of Life*.
- Time (1995a) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Early Europe: Mysteries in Stone*.
- Time (1995b) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Mesopotamia: The Mighty Kings*.
- Time (1995c) Life Books Editors: *Lost Civilizations, Anatolia: Vaulted of Cultures*.
- Tooke (1838), Thomas, *History of Prices*. London. 1838-1857.
- Toutain (1930), Jules: *Economic Life of the Ancient World*.
- Trescott, Paul B.: *Money, Banking, and Economic Welfare*.
- Unterman (1991), A.: *Judaism*, in: Hinnells (1991), pp.:19-55.
- Ure (1922), P. N.: *The Origins of Tyranny*. New York.
- Varga (2001), László (szerkesztő): *Kádár János bírái előtt, Osiris – Budapest Főváros Levéltára, Budapest*.
- Vennard (1963), W. B.: *Conquest or Consent*. Boston.
- Ventris (1956), Michael: *Documents in Mycenaean Greek*.
- Vermes (1995), G.: *The Dead Sea Scrolls in English, IV*. Ed. Penguin Books.
- Vermes (1995a) G.: *A Zsidó Jézus*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Vickers (1965), Vincent C.: *Economic Tribulations*. Omni.
- Vincent (1994), Mary & R.A. Stradling: *Cultural Atlas of Spain & Portugal*, Times.
- Vissering (1877), G.: *On Chinese Currency*. Leyden,.
- Wallace (1962), W. P.: *The Early Coinage of Athens and Euboia* (P.23) Numismatic Chronicle.
- Wallis Budge (1971), E.A.: *Egyptian Magic*, Dover Book, N.Y. (Originally in 1901).
- Wallis Budge (1990), E.A.: *The Book of the Deads*, Gramercy, (Originally in 1960)
- Wallis Budge (1991), E.A.: *Tutankhamon Amenism, Atenism and Egyptian Monotheism*, Dover Publ. New York, (Originally in 1923).
- Walls (1991), Andrew: *Christianity*, in Hinnells (1991), pp.: 56-112.
- Warburg, Paul M.: *The Federal Reserve System: its Origin and Growth*.
- Warmington (1960), B. H.: *Carthage*. London.
- Watson (1947), M. O.: *Class Struggle in Ancient Greece*.
- Webster (1919), Nesta: *The French Revolution*, Constable and Company Ltd. London,
- Webster (1921), Nesta H.: *World Revolution*, Constable and Company, London.
- Webster (1924), Nesta H.: *Secret Societies and Subversive Movements*, The Christian Book Club of America.
- Webster (1964), T. B. L.: *From Mycenae to Homer*. London.
- Weightman (1991), Simon: *Hinduism*, in Hinnells (1991), pp.: 191-255.
- Welch (1991), Alford T.: *Islam*, in Hinnells (1991), pp.: 123-170.
- Westerman (1930), William L.: *Warehousing and Trapezitae Banking in Antiquity*: Journal of Economic and Business History. III, pp. 30-54.
- Westerman, William L.: *The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity*: American Philosophical Society, Philadelphia.
- White, (1966) William C.: *Jews In Kaifeng*. reprint Toronto.
- Wilson (1932), Robert McNair: *Monarchy or Money Power*,
- Wilson (1978), I.: *The Turin Shroud*, Hutchinson of Australia.
- Wilson (1993), A.N.: *Jesus*, Flamingo, London.

- Wilson (1999), I.: *The Blood and the Shroud; New light on the Turin Shroud Mystery*, Orion. (Originally 1998).
- Woodhead (1970), Geoffrey: *Thucydides on the Nature of Power*. Harvard.
- Woolley (1937), Charles L.: *Abraham*. London.
- Woolley (1950), Charles L.: *Ur of the Chaldees*. London.
- Woolley (1953), Charles L.: *A Forgotten Kingdom*. London.
- Woolley (1954), Charles L.: *Excavations at Ur*. London.
- Woolley (1963), Charles L.: *Prehistory and the Beginnings of Civilization*.
- Woolley (1965), Charles L.: *The Sumerians*. New York.
- Xenophon (1771): *A Discourse upon improving the Revenues of the State of Athens*. Tr. Charles Davenport. London.
- Yadin (1993), Yigael: *The Temple Scroll – The Longest Dead Sea Scroll*. In: *Understanding the Dead Sea Scrolls* ed. H, Shanks, Vintage, N.Y. pp.: 87-115. (Originally Random Hous, 1992, N.Y.).
- Yates (1972), F.A.: *The Rosicrucian Enlightenment*, Barnes& Noble, USA.
- Zakar (1973) A.: *A sumér hitvilág és a Biblia*, Szatmári I. kiadása, Garfield, (Originally 1972).
- Zakar (1978), András: *A magyar őstörténet felé*, Az Erdélyi Világszövetség kiadása, Buenos Aires.
- Zétényi (1997) Zsolt: *A Szentkorona-eszme mai értelme*. Püski, Budapest.